

B. PETRICEICU-HASDEU.

ORIGINILE CRAIOVEI

1230-1400

BISERICA ST. DUMITRU. — O TRADIȚIUNE OLTĂNĂ ȘI O TRADIȚIUNE BĂNĂTĂNĂ. — «REX JONAS COMANORUM» ÎN CRONICARUL ALBERIC ȘI 'N JOINVILLE. — VADURILE CUMANILOR LA OLT ȘI LA DUNĂRE. — NAȚIONALITATEA ȘI OBICEIELE CUMANILOR. — FRĂȚIA DE CRUCE ȘI MOVILE. — OLTENIA ÎNTRE 1230—1240. — «NEDEIA-CETATE». — LUPTELE DE LÎNGĂ CRAIOVA ÎNTRE TZARUL ȘTEFAN DUȘAN ȘI ALEXANDRU BASARAB, ÎNTRE SULTANUL BAIEZID ȘI MIRCEA CEL MARE. — SERBUL MARCO-CRĂIȘORUL ȘI ROMÂNUL RATCO.

BUCURESCI

TIPOGRAFIA LABORATORILORŪ ROMANI

19. STRADA ACADEMIEI, 19.

1878.

H A S D E U

ORIGINILE CRAIOVEI

B. PETRICEICU-HASDEU.

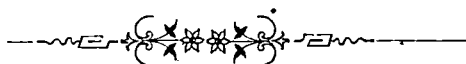

ORIGINILE CRAIOVEI

1230-1400

BISERICA ST. DUMITRU. — O TRADIȚIUNE OLTĂNĂ ȘI O TRADIȚIUNE BĂNĂȚĂNĂ. — «REX JONAS COMANORUM» ÎN CRONICARUL ALBERIC ȘI 'N JOINVILLE. — VADURILE CUMANILOR LA OLT ȘI LA DUNĂRE. — NAȚIONALITATEA ȘI OBICEIELE CUMANILOR. — FRĂȚIA DE CRUCE ȘI MOVILE. — OLTENIA ÎNTRE 1230—1240. — «NEDEIA-CETATE». — LUPTELE DE LINGĂ CRAIOVA ÎNTRE TZARUL ȘTEFAN DUȘAN ȘI ALEXANDRU BASARAB, ÎNTRE SULTANUL BAEZID ȘI MIRCEA CEL MARE. — SERBUL MARCO-CRĂIȘORUL ȘI ROMÂNUL RATCO.

BUCURESCI

TIPOGRAFIA LABORATORILOR Ū ROMANŪ

19. STRADA ACADEMIEI, 19.

1878.

De când Statul Român renunțase de a mai contribui la urmarea «Istoriei critice a Românilor», agerii Olten delà Craiova s'aú grăbit ei de a'mi întinde o mână de ajutor.

Deși aș avé mări gata istoria tuturor orașelor române din evul-mediú, me mărginesc totuși de o cam data de a da la lumină studiul de față, ca semn de o caldúrosa recunoștință din parte'm pentru capitala Olteniei.

Hasdeú.

INDICE ANALOGIC :

PAGINA.

§ 1. Literatura cestlunii (Fotino, Tunuslii, Boliac, Pappazoglu, Margot, Ubicini etc)	1.
§ 2. Biserica St. Dumitru din Craiova (Petru și Asén; o inscripțiune dela Mateiu Basarab; banul Barbu „Craiovescul“)	8.
§ 3. Craiu-Iova (etimologia lui Fotino și Tunusliilor pentru cuvîntul „Craiova“; ortografia din secolul XV : <i>Craiyewa</i> și <i>Crayowa</i> ; etimologia d-lui Laurian	5.
§ 4. Tradițiunea (legenda doljcnă despre „Craiu-Ion“ și legenda almășenă despre „Craiu-Iova“; migrațiunile succesive din Oltenia spre Banat; cronicile oltene în Banat)	7.
§ 5. Cronicarul Alberic (bibliografia croniceii lui; originea lui și călătoriile)	10.
§ 6. Alberic în Ungaria (colonie belgiane în Ungaria din evul-mediu; mergerea arhiepiscopului Robert dela Gran la Cumanii și înființarea unui episcopat cumanic; relațiunile contimpurane despre mórtea împăratului Baldovin în Bulgaria)	12.
§ 7. „Comanii“ dela Olt și „Comanii“ dela Dunăre (însemnătatea nomenclaturei topografice; o mapă)	15.
§ 8. „Vadurile Cumanilor“ (un crisoav inedit dela Dan-vodă din 1385; istoria satului Comanii dela Dunăre; modul de plutire a Cumanilor)	16.
§ 9. Alianța lui Craiu-Ion cu Francii (relațiunea lui Acropolites și a lui Alberic; caracteristica împăratului Asén II; un comentariu al lui Du Cange; „traditor quidam“ în loc de „traditur quidem“)	21.
§ 10. Némul lui Nariot de Toucy (istoria familiei franceze de Toucy; încuscrirea Craiului Ion cu cea mai marei suverani ai Europei)	23.
§ 11. Craiu Ion în Joinville (caracteristica lui Joinville; narațiunea sa despre obiceiurile Cumanilor; relațiunea lui Alberic despre mórtea Craiului Ion).	24.
§ 12. Naționalitatea Cumanilor (Șincal și Petru Maior de o parte, Cantemir de alta; „tatăl-nostru“ în limba cumană; vocabular cumanic dela 1303; comparațiunea între limba cumană și limba turcă; originea numelui „Teleorman“; diferențe dialectice între Cumanii și Pecenegii)	28.
§ 13. Frăția de cruce (deosebirea la Români între frăția de cruce boerescă și cea țărănescă; analogie cu cea de'utăi la Grecii și la Slavii, cu cea-l'altă la Albanesii, la diferitele popore antice și la păgâni din evul-mediu, mai ales la Cumanii; notă despre asemenarea jurămintului românesc cu cel persic).	32.

§ 14. Inmormintarea la Cumanii (natura moștelor în genere; cele din România în specie; cuvântul <i>gorgan</i> ; movilele Cumanilor și măgura de lângă Craiova; sacrificarea de oameni și de cai pe morminte la diferite popoare și mai ales la Cumanii).	39.
§ 15. Oltenia între 1230—1240 (importanța destiniilor etnice a Cumanilor; invasiunea Sasului Konrad, a Ungurului Oslu și a Mongolului Ordă în Oltenia; satul <i>Golotreni</i> ; localitățile cu numele <i>Ostia</i> ; tenacitatea naționalității române; natura tradițiilor poporane).	49.
§ 16. Nedea (legenda despre balta de lângă Craiova; balta <i>Nedea</i> în Dolj; sensul cuvântului <i>nedea</i> la Români și consecințele acestui sens).	51.
§ 17. Craiova în mâinile Serbilor (istoria lui Alexandru Basarab; luptele sale contra țzarului serbesc Dușan și înscrisura între ei; rolul Craiovei în acestea).	54.
§ 18. Mircea cel Mare lângă Craiova (greșela istoricilor în privința bătăliei de la Rovine; mărturia unanimă a vechilor cronicile serbe; mărtea celui mai mare erou slav din mâna unui Român).	58.
Concluziunea	60.

ORIGINILE CRAIOVEI

1230-1400

§ 1.

LITERATURA CESTIUNII

Doi scriitori greci, Dionisiu Fotino și anonimul publicat de frații Tunusli, ambii de pe la începutul secolului nostru, au combinat cei de n-tăiū, dacă nu mă 'nșelă memoria, o teoriă despre originile actualei capitale a Olteniei.

Fotino țice :

«Pe timpul acela craiul Ión al Bulgaro-románilor stăpánind și peste cele cinci districte de peste Olt ale Daciei, sub el s'a fundat Craiova, «numită ast-fel după numele lui, fiind-că romănesce și bulgăresce Ión se «chiamă *Iova* sau *Ivan*, iar regele *kraliu*, de unde *Craiova* : domnia «lui Ión. Acest craiu Ión, la 1205, a clădit în Craiova și vechia biserică «numită Bănésa cu hramul marelui martir Dimitrie.»¹

De unde va fi luat Fotino, că împăratul Ionițiu din dinastia Asanilor

(¹) Fotino, 'Iστορία τῆς πάλαι Δακίας, Viena, 1818, in-8, t. 1. p. 282—3 : Κατά τοῦτον τὸν καιρὸν οὗτος ὁ Κράλης Ἰωάννης τῶν Βουλγαροβλάχων ἦτον ἐξουσταστῆς καὶ τοῦ Μπανάτου τῶν πέραν τοῦ Ὀλτου πέντε θεμάτων τῆς Δακίας, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου ἐθεμελιώθη καὶ ἡ Κραϊώβα ὀνομασθεῖσα ἀπὸ τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄνομα, διότι κατὰ τὸν Βλαχικὸν ἰδιωτισμὸν καὶ Βουλγαρικὸν ὁ Ἰωάννης λέγεται Ἰώβας, ἢ Ἰβάν, ὁ δὲ βασιλεὺς Κράλης, ὅθεν τὸ Κραλιώβα σημαίνει βασιλείαν Ἰωαννοῦ. Οὗτος (1205) ἔκτισε καὶ τὴν παλαιὰν ἐκκλησίαν ἐν ταύτῃ τῇ πόλει καλουμένην Μπανιάσσαν, ἐπ' ὀνόματι τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου.

«stăpânia și peste cele cinci districte ale Olteniei» și că lui i se datoresc biserica «bănescă» a sântului Dnmitru din Craiova, pe care o va fi clădit anume la anul 1205, nici mai curând, nici mai târziu, acesta nu se scie.

Anonimul Tunusliilor, rostind o părere analogă, are aerul de a o sprijini pe o fântână istorică; în realitate însă, când îl cumpănesci mai de aproape, este și el tot atât de obscru ca și Fotino.

Iată cvintele sale :

«Petrn și Asan, doi frați Români, cari făcuseră în țera lor o biserică «în numele marelui martir Dimitrie...»

Apoi mai departe :

«Aice cată să spunem, că acești doi frați erau din domnitorii celor «cinci districte ale Craiovei, căci acolo este și biserica cu serbarea marelui martir Dimitrie, numită Bănescă, precum din hrisovul fundatorului «ei se vede.»²

Ce fel de «hrisov al fundatorului», de vreme ce se pretinde a fi fost doi fundatori, ér nu unul ?

Ori-căți fundatori să fi fost, unde ére și 'n ce condițiuni se va fi aflând acel problematic «hrisov»?...

O dată asvărbindu-se în circulațiune de cătră Fotino și frații Tunusli acastă genealogiă a Craiovei, alții s'aũ grăbit a o reproduce fără control, une-ori mai împodobită cu ipotese secundare tot atât de nedovedite.

«Craiova — dice d. Cesar Boliac — doit son nom et sa foundation à un emperer ronmain, nommé Ionitza-Atsan, qui régnait au commencement du treizième siècle.»³

Aci lucrul se afirmă deja pur și simpl, ca și când ar fi o axiomă asupra cării nu se discută.

«Craiova — dice d. Pappazoglu — ville bâtie au 10me siècle par le roi Iovan qui lui donna son nom.»⁴

Iată împăratul Ionițiũ strămutat pe negândite în secolul X, sãrind în sus peste două snte de ani !

«Craiova — dice d. T. Margot — este un oraș foarte antic; se pretinde

(²) Tunuslii, *Istoria Țerei-Romănesci*, trad. G. Sion, Bucnr., 1863, in-8, p. 10-11.

(³) Boliac, *Topographie de la Roumanie*, Paris, 1856, in-8, p. 23. — Cf. *Buciumul*, 1864, p. 1117.

(⁴) Pappazoglu, *Guide du voyageur de Séverin à la Mer noire*, Bucnresci, 1863, in-16, p. 29.

«că mai întâi fu o cetate dacică ce se dărîmă de către Romani, cari apoi înălțară pe locul acela un oraș nou cu numele de *Castra-nova* (tabără nouă); în urmă *Craïul İovan* (Ioaniță), regele Bulgarilor și al Românilor, îl mai mări, îl înfrunuseță și 'l ocoli cu fortificațiunii noue și mai întinse, pe la anul 1180, și 'l dede numele seü, și d'atunci se numi Cra-ıova.»⁵

Ce de mai floricele, începînd dela *Castra-nova* pînă la «ocolire cu fortificațiunii noue și mai întinse» de către împăratul Ionițiu «pe la anul 1180», adecă cu vr'o două-șeci de ani inai e de urcarea sa pe tron!

«Jean, roi des Valaques et des Bulgares — ne spune d. Ubcini—pos-sédait aussi le banat de Craïova. Il passe pour le fondateur de la ville «qui porte ce nom, formé du sien (*Cral* ou *Craï*, roi; *Iov* ou *Ivan*, Jean). «Il y fit, dit-on, construire l'église Banesa, qui existe encore aujourd'hui»...⁶

Și dîcînd acestea, d. Ubcini citéză pe Fotino.

Nu mai vorbesc despre mai mulți alți cari, simpli compilatori, dacă aü repetat și ei aceiași aserțiune, cel puțin n'aü pretins nici o dată de a fi istorici sau archeologi, ast-fel că li se pôte ierta o eróre luată cu bună credință din a doua mână.⁷

§ 2.

BISERICA ST. DUMITRU DIN CRAIOVA

Fotino și anonimul Tunusliilor, susținînd originea asanică a lui St. Dumitru din Craiova, se par a fi avut în vedere un pasagiü din Bizantinul Niceta Choniat, scriitor de pe-îa finea secolului XII, care ne spune, ca fântână contimpurană, cum-că frații Petru și Asan ar fi zidit o biserică în onórea lui St. Dumitru.

Acéstă biserică însă a fraților Petru și Asan va fi fost ea clădită în România?

Nu.

İată pasagiul, astfel după cum îl traduce bătrînul Cantemir :

«Vlachii, de 'ntăiü socotînd greuiunea lucrului spre ceta ce'ı trăgea

(⁵) T. Margot, *O vistoriă în cele șapte-spre-șeci districte ale României*, Bucur., 1859, in-8, p. 51.

(⁶) Ubcini, *Provinces d'origine roumaine*, p. 29, în *L'Univers pittoresque*.

(⁷) Frunțescu, *Dicționar topografic*, Buc., 1872, in-8, p. 143.

«Peter și Asan să se plece, se teame; ci ei, pentru ca să rădăce acca frică din inimele nărodului, aū pus de aū zidit o biserică a pré-minunat marturului Sfântului Dimitrie. După ce aū săvârșit biserică, precum ȕisem, «să fie adunat într'insa mulți ȕmenī, și din partea bărbătescă și din partea femeescă, cariī indemoniți fiind, cu ochiī roșii, cu genele întorse și cu pērul împrăștiat, și alte tôte căte acel fel de ȕmenī fac deplin le făcea, «preaceștiia i-aū învățat în toropirea lor să ȕică, precum așa va Dumneȕeū, «ca de aci înainte *némul Bulgarilor și a Vlachilor, lepădând jugul cel «ce de demult îl purta, să și ȕobândescă volnicia lor...*»⁸

Prin urmare, biserică în cestiune se afla anume acolo unde locuiau în preună Români și Bulgari, fiind de o potrivă apesați de Greci; nu dară în Oltenia, ci în Balcani.

În adevăr, în acea parte superiȕră a Balcanilor care se chiamă «munții dela Sliven», primul Asan, după fântănele istorice bulgare, înființase vr'o doă-deci și patru de mănăstiri, formând ca o republică călugărescă în felul aceleia dela Sântul-Munte.⁹

Tôte acestea însă n'aū a face cu capitala Olteniei.

Fotino și anonimul Tunusliilor nu înțelesese textul lui Choniat.

Însărcinat mai de-ună-ȕi de vechiul meū amic, actualul ministru al Instrucțiunii publice d. G. Chițu, cu o excursiune archeologică la Craiova, am găsit biserică «bănescă» a sântului Dumitru în ruine, ploând în intru din lipsa de acoperiș, ér zidul, crăpat pretutindenī, abia mai stând în picȕre grațiă unui brău de fer ce 'l încinge pe la mijloc; inscripțiunile însă s'aū conservat d'o cam dată tôte într'o stare pasabilă, dintre cari cea mai veche, în pridvor d'asupra ușei, este dela Mateiū Basarab din anul 1652, unde se ȕice că :

«În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, întru sfânta în Troiță și întru Dumneȕeire nedespărțită în véc amin, cu puterea milostivului Dumneȕeū ziditu-s'aū céstă sfântă beserecă și s'a făcut din temeliă de iznov....»

Slavismul *изъ новъ* însemnând «pentru a doua ȕră»,¹⁰ indică o restaurațiune de cătră Mateiū Basarab; acéstă restaurațiune însă făcēn-

(8) Cantemir, *Chronicul Romano-moldo-vlachilor*, t. 2, p. 252. — Stritter, *Memoriae populorum ad Danubium incolentium*, Petropoli, 1774, in-4, t. 2, p. 674.

(9) Rakovsky, *Několko rěczy o Ašieniu pīrvomu*, Bielgrad, 1860, in-4, p. 64.

(10) Miklosich, *Lex. palaeoslov.*, p. 454.

du-se «din temelă», rezultă că clădirea fusese mai înainte deja atât de dărâmată, încât pe la 1652 nu mai era de nici o trebă.

Archidiaconului Paul de Aleppo, când a vizitat Craiova în 1660, numai cu opt ani în urma inscripțiunii de mai sus, i s'a spus că biserica sântului lui Dumitru este în totalitatea ei o operă de ale lui Mateiu Basarab.¹¹

Acésta vrea să țină : «s'a făcut *din temelă* de iznov.»

În curte, față cu intrarea în biserică, se mai văd totuși urmele unei clopotnițe, a cărei zidărie este comparativamente mai veche, deși nu mult diferită, astfel că a putut aparține fundațiunii anterioare.

Între epoca restaurațiunii la 1652 și epoca primei clădiri, despre care ne lipsește un dat cronologic, trebuia să fi trecut la mijloc un interval destul de lung, de oră-ce Mateiu Basarab nu mai găsisese buună nici chiar «temelia».

Având în vedere acésta împregturare și luând tot o dată în considerațiune felul de zidărie al urmelor de clopotniță, am crede că biserica cea primitivă va fi fost făcută cu vr'o doi secoli înainte de restaurațiune.

Un *maximum* de doi secoli !

Nemic nu ne îndemnă de a ne urca mai sus, ér mai ales tocmai până la împăratul Ionițiu, peste patru sute de ani înainte de Mateiu Basarab.

Nu e fără însemnătate epitetul de «Bănescă» ce se dă bisericii lui St. Dumitru din Craiova.

Primul *ban* al Olteniei cu reședința în Craiova, în loc de capitala cea antică dela Severin, se pare a fi fost Barbu Basarab, supranumit de aceia «Craiovescul», bisericosul fondator al mănăstirii Bistrița.¹²

El a trăit cam între 1450—1510.

O biserică «bănescă» în Craiova datéză cel mult din timpul acestui personagiū, de vreme ce înainte de dinsul nu se constată a fi fost «ban» în Craiova.

§ 3.

CRAIU-ŪOVA

Fotino și anonimul Tunusliilor nu sînt mai fericiți în privința etimologiei Craiovei din *Craiu-Ūova*.

(¹¹) Paul of Aleppo, *The travels of Macarius*, London, 1835, in-4, t. 2, p. 364 : «They conducted us into the large stone church, built by the late Matthi Voivoda, in the name of «St. Demetrius».

(¹²) Cf. a mea *Istoria critică a Românilor*, t. I, ed. 2, pag. 78—81, § 22 : «Bazul Barbu Basarab».

Sub forma sa actuală, adecă cu *î* mutat din *ll*, acest nume ne întîmpină deja în unele acte din secolul XV.

Ast-fel în registrele de cheltueli ale municipalităţii săsesci din Sibiiu, noi găsim sub anul 1494 următorul condei despre o reţea de prins pescii, trimisă atunci în dar banului Barbu Basarab, ca semn de recunoştiinţă pentru că preveghia tot-d'a-una asupra mişcărilor celor ostile din partea Turcilor :

«Unum rethe pro piscibus capiendis missum honore Barbwl de *Kra-yova* propter refugium ad eundem habitum in avisationibus Thurcorum, & florenum I.»¹³

Forma însă cu mult mai obicnuită în vechile noastre cronic, este cea slavică originală : *Cralieva*.

Înşuşii Barbu Basarab se intitula : жоупанъ баркоуаз кралевски¹⁴, ér municipalitatea transilvană din Orăştia şice despre el într'un document din 1499 : «per quendam Boieronem, in regno transalpinensi commorantem, Barb de *Cralyewa* vocatum...»¹⁵

Orî-cum să fie, forma română *Craiova* este o simplă mutare din slavicn *Kralieva*, sau mai bine dintr'un tip vulgar *Kraliova*.¹⁶

Kralieva sau *Kraliova*, la rândnl seii, nu e decât nn adjectiv posesiv femeesc din *краль* «rege»,¹⁷ întocmai ca *Bucova* din *bukü* «fag», *Sadova* din *sadı* «plantă», *Rogova* din *rogü* «corn», şi atâtea alte localităţi din România, nnele chiar în vecinătatea Craiovei.¹⁸

Deci, în compoziţiunea cuvîntului *Craiova* nu întră nici decum numele personal *İova*.

Oraşul nnuî rege Andreiu, Petru, Mihaiu, Constantin etc. se pôte numi *Kralieva* sau *Kraliova* cu acelaşi drept ca şi oraşul unui rege Ion; şi nu numai un oraş, ci orî-ce fel de localitate, fie riü, fie baltă, fie măgură, căci semnificaţiunea vorbeii este aci de tot generală : «lucru regesc».

D. Laurian are deplina dreptate când şice :

(¹³) *Hermannstädter National-Archiv*, R. I, 1, p. 43. — Tot despre banul Barbu mai sint notiţe în registrurile : R. I, 3, p. 75, 82, 85 (ann. 1496) şi R. I, 4, p. 55 (ann. 1497).

(¹⁴) Cf. Venelin, *Vlacho-bolgarskiia gramaty*, Petersburg, 1840, in-8, p. 134.

(¹⁵) *Hermannst. National-Archiv*, U. III. 228.

(¹⁶) Cf. în Fejer, *Codex diplomaticus Hungariae*, t. 9, vol. 2, p. 393, ad ann. 1354 : «ad unam antiquam semitam, communiter *Kralova* Ztarapuch...»

(¹⁷) Miklosich, *Lec. palaeoslov.*, p. 308.

(¹⁸) Cf. Miklosich, *Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen*, Wien, 1872, in-4, passim.

«Craiova după etimologia înseamnă cetate *Regală*, sinonimă cu *Regianum* al lui Ptolemeu d'a-drépta Dunării.»¹⁹

Ar mai fi putut adăuga : siuonimă cu *Basilia* din Elveția (*Βασιλεία* din *βασιλεύς* «rege»), actualmente *Basel* la Germani și *Bâle* la Francezi; cu *Regiana* din Spania, astăzi *Villa de Rayna*; cu cele două *Regia*, pe cari le menționează Ptolemeu în Britania; cu *Reginum* din Germania, acum *Regensburg*, și cine mai scie cu câte alte numiri de prin toate țerele lumii.

În acest mod, singura conclusiune legitimă, pe care trebui s'o tragem din cuvîntul «Craiova», este că va fi avut ôre-când, direct sau indirect, a face cu vre-un «craiu».

Acel «craiu» putea să fi fost Ion, precum s'a și întîmplat a fi; dar această nu rezultă cât de puțin din istoria bisericeii sântului Dumitru, unde nu este nemic anterior anului 1500 sau chiar 1652, și nu rezultă cât de puțin din numele Craiovei, în care nu figurează nici un element personal.

§ 4.

TRADIȚIUNEA

Fotiuo și anonimul Tunusliilor cată să fi auzit peste Olt o tradițiune despre un «craiu-Ion», o personalitate legendară pe care, nesciind cum să și-o explice, ei au legat-o cu pasagiul din Niceta Choniat și cu numele Craiovei, identificând-o într'un mod destul de ingenios cu celebrul împărat Ionițiu.

O asemenea tradițiune locală există în realitate, precum am putut-o constata noi înșine dela mai mulți Craioveni.

Ceia-ce însă Fotiuo și anonimul Tunusliilor n'au știut, este că o legendă analogă s'a conservat la Români din Temeșiana.

Un preut de acolo, d. Nicolae Tincu-Velea, țice :

«Poporul român în Almaș păstrează din vécuri o tradițiune curiosă, ale cării urme cel puțin autorul nu le află în istoria Banatului. Iacă tradițiunea : cumcă pre rîpa de lângă satul Lăpoșnicel, unde se véd și astăzi «ruine de zidire, să fi fost un castel, unde să fi reședut regentul Almașului, numit de popor «Craiu-Iova» (Iovan-Iovian-Ioan); cumcă acesta, după un timp ôre-care, cu fôrte multe familie s'a dus în România și acolo a întemeiat orașul de astăzi Craiova, numit așa după numele seii; cumcă și rîtul ce cură pre sub rîpa, unde a stat acel castel, apoi și întreg ținu-

(¹⁹) Laurian, *Istriana*, în *Magazin istoric*, t. 2, p. 101.

«tul acela se cheamă și până astăzi «Craiova», dar și «Crăină» sau «Craină». «Tot acolo, ceva mai departe către răsărit, în lunca Iablanitei sub delul «Străgița, iarăși se află remășițe de un castel mare și larg, unde tot tradițiunea dice că ar fi locuit un domn mare. Aci săpând omeni, au scos mai multe monete antice romane, dintre cari una de aur cu inscripțiunea : «Traianus Hadrianus an. 60» (?) se află astăzi—am vădut'o însumi — «în posesiunea parocului Iablanitei Nicolae Tatuca.»²⁰

Acastă tradițiune, așa cum o avem aci, ne presintă o imposibilitate logică.

Memoria unui popor reține câte-o-dată în curs de secol și suvenirea unei localități veștute, dar nu a unei regiuni pe care n'o cunoscuse.

Dacă o parte ore-care din locuitorii Temeșianei de pe malurile Carașului ar fi emigrat ore-când în Oltenia d'a-stânga Jiului, fie cu un «craiu-Iova» sau cu ori-cine altul, atunci în Almaș ar fi putut să rămână o vagă aducere a-minte despre plecarea pribegilor, nu însă amăruntul că : «s'au dus la Dolj și au întemeiat acolo Craiova».

În Dolj — da — ar fi fost logică tradițiunea că străbunii Craiovenilor vor fi venit în vechime din Almaș; ar fi fost logică, fiind-că pentru acei străbuni Almașul fusese ceva cunoscut, a cărui noțiune, prin urmare, ei a putut'o transmite posterității; în Almaș, din contra, o asemenea legendă nu este logică, de oră-ce Bănățenii cei remași nu avuseseră nici o dată a face cu Doljul, ba nici chiar cei plecați dintre dinșii nu erau în stare de a lăsa vorba a-casă că se duc la Craiova, căci Craiova nu era încă în ființă.

Coloniștii englezi din Boston sau din Washington știu prin comunicațiune orală dela părinți și moși, cum-că moșii sau părinții lor au trecut din Anglia în America; nu există însă nici o localitate în Anglia, unde să ni se spună din gura poporului, fără ajutorul cărților, că o cetă de acolo se va fi dus într'un timp pentru a funda în America Bostonul sau Washingtonul.

Singura cale posibilă de a scăpa pe «craiu Iova» al Bănățenilor din acest impas, este de a interverti itinerarul său : el n'a venit din Almaș la Craiova, ci din Craiova la Almaș.

Cu alte cuvinte, o emigrațiune olténă din Dolj a dus cu sine în Temeșiana legenda despre fundațiunea Craiovei și, găsind acolo la îndemână

(²⁰) Tincu-Velea, *Istoriora bisericăscă politico-națională*, Sibiu, 1865, in-8, p. 245—6.

nesce ruine din epoca romană, ruine unde se descoper până astăzi monete de ale lui Adrian, au aplicat cătră aceste vechituri din nona patriă, după obiceiul tuturor pribegilor, numirile și reminiscințele patriei celei vechi.

D. Tincu-Velea ne spune că localitatea cea din Almaș se cheamă nu numai «Craiova», dar și «Craïna».

Craïna înseamnă slavonesce «loc mărginaș» și nu are radicalmente nici o legătură cât de depărtată cu *Craïeva* «loc regesc».

Există însă, negreșit, o mare asemănare curat fonetică între *Craïna* și *Craïova*.

Acastă asemănare a fost de ajuns pentru ca coloniștii din Dolj să prefacă cu atât mai lesne «locul mărginaș», unde au venit să se așeze, în «locul regesc», de unde plecaseră și pe care — lăgân al lor — cu greu puteau să'l nite.

Nu mai astfel se explică cunoștința Almășenilor din Banat cu Craiova cea din Oltenia.

O dată acest punct stabilit, tradițiunea se limpedește în toate amăruntele sale.

Urmașii primilor emigranți având pe «craul Iova» și cunoscând cele două Craiove, una în Dolj, cea-l'altă în Almaș, fără ca să mai pôtă discerne filiațiunea cea adevărată între ambele localități, au preferit, firesce, de a lua asupra-și rolul cel mai important, zicând că craul Iova s'a dus dela dînșii la Olt.

Modul nostru de a interpreta prețioasa legendă, pe care ni-o comunică d. Tincu-Velea, decurge nu numai din bunul simț, dar se confirmă și prin istoria cea pozitivă a Banatului, a căruia populațiune a fost adesea re'noită prin stoluri de țerani fugiți din Oltenia, pe când fenomenul contrar al emigrațiunilor din Temeșiana cătră Olt nu ne întâmpină nicăiri.

Ne ajunge a spune, că între anii 1641 — 1646, peste 10,000 de familie oltene s'au așezat în Banat, colonisând acolo districtul Vârșetului și al Timișorei.²

Asemeni migrațiunii s'au întâmplat nu o dată.

O bună parte din împoporarea actuală a Temeșanei, mai ales toți așa numiții «Țerani» de acolo, sînt veniți din Oltenia.²²

(²¹) Tincu-Velea, op. cit., p. 143.

(²²) Böhm, *Geschichte des temeser Banats*, Leipzig, 1861, in-8, t. 2, p. 196: «Es gibt hier zu Lande unter den Walachen mehrerlei Stämme, welche zusammen wohnen. Jene, welche die banater Bergorte bewohnen und entweder als Berg- und Hüttenleute oder als Fuhrleute,

Unele din aceste colonisări succesive cată să fi fost foarte vechi, astfel că cele mai antice două cronice ale Țerei-Romănescei, în care — observați bine — se vorbea foarte mult anume despre «originile banatului Craiovei», probabilmente și despre «craul Iova», au fost scrise tocmai în Banat.

Îată ce țice despre ele neuitatul Bălcescu :

«Cele mai vechi cronice ale Țerei Romănescei ce am găsit sînt din vîecul XVII. Doă cronice, *carî le credem mult mai vechi*, nu le-am putut încă găsi. Acestea sînt : *Cronologia dela Vărșeț* (oraș în Temeșiana) și «*Cronologia Iancului-vodă* (Huniade). După mărturia ierodiaconului Naum «Clococenu, care le cităză într'o precuvîntare a sa asupra cronologiei Domnilor Țerei Romănescei, ele sînt foarte interesante și *vorbesc cu d'a-măruntul despre întemeiarea banatului Craiovei.*» ²³

În ori-ce cas, tradițiunea despre «craul Iova», legendarul fondator al Craiovei, a colindat într'o epocă ôre-care din Oltenia în Temeșiana.

Copia cea prospetă din Almaș întăresce originalul cel învechit din Dolj.

Lăsând la o parte biserica sântului Dumitru și numele Craiovei, carî ambele au încurcat atât de reî pe Fotino și pe anonimul Tunnsliilor, să ne mărginim dară a lua drept punct de plecare acăstă tradițiune, al cării caracter poporan se probăză prin variantul seü din Banat.

Țic «caracter poporan», căci istoricul cată să se ferescă cu spaîmă de acele prelinse legende, pe carî le inventăză din cînd în cînd semi-sciința, ba cîte o dată reușese chiar a le altoi prin propagandă în unele localități.

§ 5.

CRONICARUL ALBERIC

Marele Leibnitz — filosof, matematic, jurist, publicist, linguist și istoric tot-o-dată a scos cel întăiü la lumină o cronică latină, scrisă în

«Holzschläger und Köhler ihren Unterhalt erwerb'n, sind aus der Walachei unter Kanta-kuzen im 17 Jahrhunderte eingewandert. Sie werden Pofanen genannt und sind insbeson-dere in ihrer Tracht, weniger in ihren Sitten von den Land bewohnenden Walachen unter-schieden. Diese waren schon vor mehr als 1500 Jahren als nomadisirendes Hirtenvolk'hier zu Hause, bezogen aber erst im 18 Jahrhunderte zusammenliegende Dörfer und widmeten sich mehr dem Landbau Sie heissen Fradutzen, nannten sich von Alters her Romani, während die Pofanen sich erst in der neuern Zeit, seit 1848, so nennen. Man unterscheidet auch noch die in späterer Zeit aus der Walachei eingewanderten, in den Werksorten wohnenden als Zirenen, ihre Tracht ist der der Pofanen gleich etc.»

(²³) *Magazin istoric*, t. I, p. 10.

prima jumătate a secolului XIII de către un călugăr numit Alberic, care se crede că a murit pe la 1246.²⁴

Edițiunea leibnitziană a fost nu numai primă, dar este până acum singură, devenind de mult foarte rară, fără ca s'o pōtă înlocui pînănele extracte sau fragmente reproduse de Mencken²⁵ și Bonquet,²⁶ ale cărora colecțiuni au ajuns și ele a fi tot atât de rare.

Maî multe manuscrise ale cronicelî lui Alberic se găsesc în diferite biblioteci din Germania și Franca : unul la universitatea din Göttingen, altul la Hanover, apoi la municipalitatea din Leipzig, de aci vr'o trei în biblioteca națională din Paris, din cari unul chiar în secolul XIII, etc.

Leibnitz cunoscese codicele din Hanover și pe unul din cele trei parisiane.

Pe titlul manuscriselor, Alberic figurēză generalmente cu epitetul de «călugăr dela Trei-Fântāne» (monachus Trinum Fontinum), ceea-ce a înșelat asupra personalității sale pe toți căți au scris despre acest cronicar, până și pe criticii atât de riguroși ca Fabricius.²⁷

În Belgia a existat în realitate o mănăstire dela Trei-Fântāne, pe care însuși Alberic o menționeză sub anul 1214;²⁸ nu acolo însă a călugărit dinsul, ci într'o altă mănăstire belgiană, anume la «Novum Monasterium», astăzi *Neuf-Moustier* lângă Hoei, nu departe de Liège, precum se vede din maî multe pasaje ale cronicelî sale, bună oră sub anul 1236 : «obiit «Dominus Alexander, primus Abbas *nostrae* Ecclesiae Novi Monasterii Leodiensis» (a murit d. Alexandru, primul abate al bisericeî *nostrae* din Neuf-Monstier dela Liège).²⁹

Alberic ne maî spune că a fost din «ordinea cisterciană», o ramură a marelî ordiniî monastice fundate de către St. Benedict; de exemplu, sub anul 1100 : «*nostrî* Cisterciensis ordinis» (a ordiniî *nostrae* Cisterciene).³⁰

Orî-cum să fie, spirit aventuros, el nu se pré-mulțumta a ședé pirouit pe un loc, ci se pare a fi colindat mereu din țēră în țēră.

(²⁴) Alberici monachi Trinum fontium *Chronicon, nunc primum editum a G. G. Leibnitio*, Lipsiae, 1698—1700, in-4, 2 părți. — Cf. Wattenbach, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter*, Berlin, 1858, in-8, p. 424.

(²⁵) Mencken, *Scriptores rerum Germanicarum*, Lipsiae, 1728, in-f., t. 1, p. 38—90.

(²⁶) Bonquet, *Recueil des historiens des Gaules*, Paris, 1738, in-f., t. 9, p. 57—68; t. 10, p. 285—89; t. 11, p. 349—63 etc.

(²⁷) Fabricius, *Bibliotheca latina mediae et infimae aetatis*, Florentiae, 1858, in-8, t. 1, p. 37

(²⁸) *Chronicon*, part. 2, p. 475.

(²⁹) *Ibid.*, p. 557.

(³⁰) *Ibid.*, p. 183.

Pe la anul 1190, foarte tânăr încă, Alberic a însoțit la Palestina un corp de cruciați Francesi sub conducerea comitelui Enric de Șampania.³¹

Vorbind într'un loc despre minunile sântului Iacob dela Campostella, el ne spune că : «le-am aflat scrise sau *le-am auzit* în Spania, în Fran-
«cia, în Germania, în Italia, *în Ungaria*, în Danemarca, ér unele chiar în
«țerile de peste trei mări.»³²

Din toate aceste călătorii ale lui Alberic, aceea a cării importanță a scăpat tuturora din vedere și care pe noi ne interesă aci mai cu deosebire, este petrecerea sa în Ungaria.

§ 6.

ALBERIC ÎN UNGARIA

Mai multe considerațiuni au putut să atragă și — o data atras — să oprască pentru cât-va timp pe Alberic în Ungaria.

Frances dela Liège, el găsea în episcopatul maghiar de Erlau, latinesce Agria, o mulțime de sate înființate cu vr'o două-sute de ani mai înainte, pe la 1052, de către o colonie din Liège, cari nu încetau de a se numi «locuri franceze» și unde dialectul valon se vorbea până pe la finea secolului XIV.³³

O mănăstire de acolo, probabilmente tot de origine belgiană, se numea Trei-Fântâne, «abbatia Trium Fontium», întocmai ca mănăstirea cea de lângă Liège, după care cronicarul nostru și-a căpătat supranumele.³⁴

Afară de acesta, într'o altă mănăstire unghurească — ne spune însuși Alberic—nu se primia decât numai călugări Francesi.³⁵

(³¹) *Ib*, p. 383 : «multi Francorum subsequuntur, cum quibus et pusillitas mea, pusillanimitate procul abjecta, peregrinationis hujus onus assumpsit.»

(³²) *Ib*, p. 237 : «Ex his miraculis quaedam in Gallecia, Gallia, Teutonica, Italia, Ungaria, «Dacia, quaedam etiam ultra tria Maria vel scripta reperi vel audivi». — Sub *Dacia* Alberic înțelege tot-d'a-una, ca și cei-l'alți scriitori latini din vécul de mijloc, numai Danemarca. Cf. *ibid.*, p. 266 : «Lunda quae est Daciae metropolis.»

(³³) Féjer, *Cod. diplom. Hungariae*, t. 7, vol. 5, p. 59 : «Anno 1052, tempore Wazonis Episcopi Leodiensis, illos propter inedia et famem de Leodio exivisse, et a rege Hungariae «gratiose receptos fuisse, quibus rex praecepit, ne linguam suam dedicerent aut mutarent; «ubi in magnam multitudinem excreverant et viculas multas ibi impleverant, quae vulgari-
«ter ibidem Gallica loca vocantur.» — Cf. Féjer, t. 9, vol. 7, p. 480—81.

(³⁴) Féjer, t. 4, vol. 1, p. 189. — Cf. Theiner, *Monumenta Hungariae sacrae*, Romae, 1859, in-4, t. 1, p. 174.

(³⁵) *Chronicon*, part. 2, p. 122, ann. 1078 : «In Ungaria regnavit sanctus Rex Ladislaus. «Hic in Ungaria fundavit nobilissimam Abbatiam de Sentigis, in qua non solent recipi nisi «Franci.»

Dar cea-ce 'i mai esențial, este că pe tronul arhiepiscopal dela Gran se urcase la 1227, ca primat al Ungariei, adecă al doilea personagiu după rege, un Frances dela Liège : «Magister Robertus Vesprimensis, vir bonus et religiosus, de *Leodiensi diocesi natus, factus fuit episcopus Strigoniensis*». ³⁶

E mai mult decât probabil, cumcă Alberic a petrecut în Ungaria anume pe lângă acest puternic compatriot al seii, «bărbat bun și religios».

Cugetarea cea favorită a arhiepiscopului Robert era de a converti la catolicism pe păgânii Cumanii, cari ocupaui atunci o mare parte a României actuale și se întinseseră peste o porțiune din Ardél.

La 1227 — țice Alberic — el a reușit a boteza în Transilvania peste 15,000 de Cumanii ³⁷, formând un nou «episcopat al Cumaniei», în fruntea cărui a pus, la 1228, pe unul numit Teodoric. ³⁸

Insoțind, pôte, pe arhiepiscopul Robert într'una din călătoriile sale în Ardél, Alberic a aușit acolo curioșă poveste românescă despre «omenii roșii», asigurându-ne că ei s'aui fost arătat lângă mânăstirea Cărția din țera Făgărașului la anul 1235 și'că—fiind goniți—s'aui ascuns într'o pescere din Carpați. ³⁹

În or'ce cas, o asemenea relațiune, dacă n'a fost comunicată lui Alberic châr în Transilvania, cel puțin unde-va în apropiare.

Nu e de creșut, ca ea să fi străbătut, de'mpreună cu numele obscurei mânăstiri Cărția, tocmai până la Liège.

Afară de informațiunile căpătate așa țicând la fața locului, cronicarul nostru era în pozițiune de a culege altele, de a doua saui a treia mână, dela numeroșii călători ce cutrieraui necontenit, în tot intervalul Cruciatelor, mergând și întorcându-se, diferitele regiuni ale peninsulei balcanice.

Iată, bună oră, ce ne spune Alberic sub anul 1205 despre celebrul împărat româno-bulgar Ionițiu Asan :

«În Bulgaria, la orașul Târnova, domnia Ionițiu, domnul Bulgariei și Vlachiei, care usurpând titlul imperial, a dat resboiu împăratului latin

(³⁶) *Ibid.*, p. 524.

(³⁷) *Ibid.*

(³⁸) *Ib.*, p. 527 : «Archiepiscopus Robertus Strigonensis de Hungaria novam fecit Episcopum in Comania Theodicum nomine.» — Despre acest Teodoric, cf. Theiner, *op. cit.*, t. I, p. 87—88.

(³⁹) Veșii despre această cea-ce am spus în introducerea la Ispirescu, *Legende și basmele Românilor*, part. I, Bucur., 1872, p. IX—X.

«Baldovin. În acest resboiu Baldovin, vai! nesciind să se păzescă de curse, «a fost prins prin violență în nesce locuri băltoase, cunoscute numai pă- «mintenilor. Prins dară, a fost întemnițat în Târnova, unde nu afirm că a «murit, dar reproduc pur și simplu *ceia-ce spune un episcop din Flan- «dria, care se întorsese din Constantinople prin Târnova și* dice că nevé- «sta lui Ionițiu, pe când bărbatul se avea grijă de alte lucruri, s'a apu- «cat să ademenescă pe Baldovin, promițându-i că'l va scăpa din robia, «dacă el se învoiesce a o lua de soție și să plece cu ea la Constantinople; «Baldovin respingând cu despreț această propunere, dómna și-a resbunat, «asigurând pe Ionițiu că Baldovin îi promitea s'o lea de soție și s'o «ducă la Constantinople, dacă'l va scăpa din robia; atunci, întâmplân- «du-se ca Ionițiu să fie bét într'o nópte, a pus să aducă pe Bal- «dovin de'nainte'i, să'i taie capul cu securea și să arunce cadavrul la «câini, poruncind însă în public să nu se vorbescă despre acesta. Cumcă «în adevăr Baldovin a fost ncis în Târnova, *o măi constată de asemenea «d. arhiepiscop Ioan dela Mitilene și un călugăr, magistrul Albert, care «în același an trecuse prin Târnova.* Acel episcop din Flandria măi a- «daogă, că *o muiere din Burgundia, care trăia în Târnova, unde ținea «o ospătăria, vădend nópte nesce lumine d'asupra corpului ucis, l'a în- «mormintat pe cât a putut măi bine; ba cu această ocasiune s'a'u făcut și «vr'o câte-va minuni, pe cari i le-a povestit episcopului aceia-și muiere «când el se afla la dinsa în gazdă, de exemplu vindecarea bărbatului ei «de friguri și de durerea de dinți...*»⁴⁰

Îacă dară un episcop din Flandria, un arhiepiscop de Mitilene, un că- lugăr și o birtășiță, toți concurgend, direct sau indirect, pentru a procura lui Alberic peripețiile tragediei împăratului Baldovin!

După ce cunoscem acum personalitatea cronicarului nostru, șederea'i și relațiunile sale în Ungaria, mijlócele'i de informațiune despre țerele vecine, nu ne va măi surprinde de a găsi în cartea lui pe adevăratul funda- tor al Craiovei: nu pe împăratul Ionițiu, ci pe «craiul Ion» din tradi- țione.

Înainte însă de a ajunge acolo, cată să limpeșim un punct topografic, care ne va înlesni înțelegerea textului lui Alberic.

(⁴⁰) *Chronicon*, part 2, p. 439—41.

§ 7.

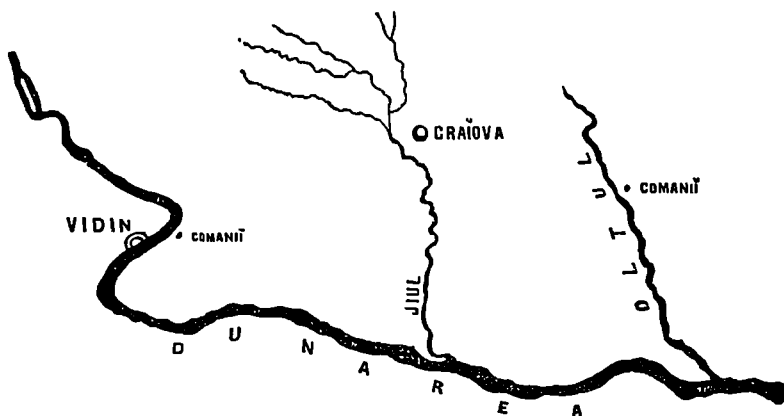
«COMANIÎ» DELA OLT ȘI «COMANII DELA DUNĂRE

În districtul Olt, lângă mărețul riu dela care și-a împrumutat numele, se află în plasa Șerbănescii un sat numit *Comaniî*, despre care d. Frunțescu ne spune că are 1600 locuitori și este reședința sub-prefecturii. ⁴¹

În districtul Dolj, lângă Dunăre, în plasa Câmpului, se află un alt sat numit *Comaniî*, despre care érăși d. Frunțescu ne spune că face o singură comună cu învecinatele sate Maglavit și Golentș, având peste tot 2590 locuitori. ⁴²

În dicționarul d-lui Frunțescu se găsesc o mulțime de localități numite *Comana* (Vlașca), *Comanca* (Romanați, Vâlcea, Argeș), *Comănescă* (Bacău, Mehedinți, Covurlu, Gorj, Dorohoi), *Comanița* (Olt) și *Coman* (Némtș; Bacău); dar numai cele două de mai sus se chiamă *Comaniî*.

Aruncând o cătătură asupra mapei, étă pozițiunea relativă a ambelor sate :

În acest mod, dacă vom trage un segment dela Comaniî-pe-Olt până la Comaniî-pe-Dunăre, spațiul intermediar va cuprinde partea sudică a districtelor Romanati și Dolj, având Craiova în vârf.

Omonimitatea celor două sate și pozițiunea lor perfectamente analogă

(⁴¹) Frunțescu, *Dicț topogr.*, p. 128.

(⁴²) *Ibid.*, p. 275.

la puncturile de trecere peste cele două fluvii, să fie oare un simplu efect al azardului?

Cată mai întâiu de toate să restabilim forma cea corectă a numelui «Comani».

§ 8

«VADURILE COMANILOR»

Satul «Comani» din Dolj este o proprietate a Tismenei.

Grația avutului arhiv al acestei vechi mănăstiri, depus actualmente în Archivele Statului și care consistă din două mari condice vechi, trei condice noue și sute de documente originale, istoria satului Comani s'ar pute urmări în sus până pe la jumătatea secolului XIV.

Cea mai veche diplomă existente este din 1385, dela vodă Dan Basarab, fratele și predecesorul lui Mircea cel Mare.

Până acum este unicul crisov cunoscut dela acest principe.

Eă însuși îl credeam pierdut,⁴³ până ce am reușit în fine a descoperi și dăruirea acestuia prețiosul original pe una din prăfuitele rafturi ale Arhivelor Statului, anume în pachetul moșiei «Vatra mănăstirii Tismana» sub Nr. 1.⁴⁴

Iată-l întreg :

Fiind-că eă, cel în Crist Dumnezeu bine-credinciosul Ioan Dan, voevod și din grația dumnezească domn a totă Ungro-vlachia, la începutul dela Dumnezeu dărnitei mele domnie am găsit în țera domniei mele, la locul numit Tismana, o mănăstire nu încă pe deplin isprăvită, pe care sânt-reposatul pirosul voevod Radu, părintele domniei mele, din temelii a rădicat'o,

ПОНЕЖЕ АЗ ИЖЕ ВЪ Х҃А Б҃А
БЛ҃ГОВѢРНЫИ ІУ ДАНЬ ВОЕВ҃ДА И
МЛ҃ТИЖ Б҃НЕЖ Г҃НЬ ВСЕН ОУГ҃РО-
ВЛАХІИ. ВЪ НАЧАЛѢ Б҃ГОДАРОВАННАГО
МИ Г҃ВА ШЕРѢТѢХЪ ВЪ ЗЕМЛИ Г҃ВАМИ
НА М҃КСТѢ РЕКОМѢМЪ ТИСМЕНА МВ-
НАСТІРЬ ВСѢЦѢМНИ ДѢЛЫ НЕДОСЪВРЪ-
ШЕНЬ. ЕГОЖЕ С҃ТѢ ПОЧИВШІИ. БЛ҃ГОЧЬ-
СТИВЫИ ВОЕВОДА РАДОУЛЬ Р҃ВДІТЕЛЬ
Г҃ВАМИ УТѢ ОСНОВАНІА ВЪЗДВИЖЕ.
ПРѢКРАЦЕНІЕМЪ ЖЕ ЖИВОТА НЕСЪВРЪ-

(⁴³) *Istoria critică*, t. I, ed. 2, p. 128.

(⁴⁴) Acest crisov prezintă pe lângă altele, particularitatea de a fi un palimpsest. Pe pergamena fuscă scrisă înainte alt ceva, tot slavonesc, cu caractere puțin mai vechi, probabilmente sub unul din predecesorii lui Dan-vodă; acea scriere anterioară s'a șters însă atât de bine, încâ t abia se mai recunosc urmele ei și căto o literă izolată.

dar încetând din viață n'a terminat'o, de aceea am bine-voit domnia mea, după cum i-am urmat la domniă, tot așa să'y urmez și la această faptă, pentru înnoirea pomnirii părintelui meu și pentru mântuirea propriului meu suflet, terminând cu zidirea și întărind cu donațiunii și venituri acest templu al pré-santei stăpâne născătoarei de Dumneșeu și pururea fecătoarei Maria, și nu numai atâta, dar încă confirmând și întărind mănăstirii toate câte 'i dedese părintele meu, pentru gloria D-șeului meu și pentru lauda și onorea pré-glorioșei stăpânei mele pré-curatei născătoare de Dumneșeu, ca în viața domniei mele să 'mi fie întăritore și ajutătoare, ér la gróznica și a judecării—stăruitore pentru viața eternă; și mai întâiu am dat acestei sus-șise mănăstiri grăul din districtul Jaleșului câte 400 găleți pe tot anul, ér cine va fi găletar să nu mai întrebe despre acosta pe domnia mea, ci să'l trimiță d'adrepdul la mănăstire; am mai dat și pe riul Jaleș la Dăbăcesei toți copaci de nuc; apoi din casa domniei mele pe fie-care an câte 10 foi de brânză, 15 cașcavale, 10 așternuturi, 10 haîne și 10 încălțăminte; ér mîere și cêră, pe cât va aduce anul.

Cătră acestea, mai confirmă dom-

ши. сего влѣгонзволи гвоми такоже и гѣвоу сице и семѣ възприемник быти. вѣновити помѣнь рвдѣтелѣ моего. своеж же рлди дѣшж сз храм прѣтыж влѣцѣ бѣдѣ и присно дѣвы марїж, наздати и оукрѣпити всѣкыми прилогы и доходци. не тѣнж се нж и елика при рвдѣтели моемз приложншѣ монастирю, всѣ потврздити и оукрѣпити. славы радї бѣа моего и възхвалѣже и чѣ прѣславныа влѣдѣцѣ мои прѣтыж бѣцѣ. тако да... цж въз живтѣ гѣва моего крѣпителѣ и помощницѣ. въз страшныи же дѣнь сѣда, жизни вѣчныж ходатанцѣ. и прзвѣе приложнх семоу прѣдрекомомѣ мнвнатирю жито вт жалешскаго сѣдства. четири ста кзблев на всѣко лѣто. и кто бѣдет кзбларь, в гѣм да не взпрашат гѣвоми. нж да втправлѣтз гѣ тако ѣ монастир. приложнх и на жалешскои рѣцѣ ѣ дзбжчелюх врѣшїе дрѣвїе все. вт домаже гѣвами на всѣко лѣто ї мѣхув сырениа. ї сырв. ї ложник. и ї поставъ гѣниць. и ї постав холевъ. медаже и воска противѣ елико принесет лѣто.

кз сем потврзжда гѣвоми и е-

nia mea *tóte cǎte dedese sánt-reposatul pǎrinte al domniei mele Radu voevod: satul Vadul Cumanilor* cu Toporna, și balta Bistreț dela Toplița până la gǎrta cea repede mai sus de Covacița cu satul Hrisomuinții, și Tismena pe ambele părți, cǎtǎ a fost Ligăcésca și Rușésca; apoi mai confirm și *tóte cǎte dedese în scris mǎnăstirii sântului Antoniu unchilul domniei mele sánt-reposatul Vladislav voevod: satul Jidoștița* cu pǎrful, și *tótă pescăria dunărenă* cea din mijloc, și venitul dela opt vǎrșie, și Dunărea dela Orahova până la podul cel de sus, și Vodița cea mare pe ambele părți cu nucif și cu livețile, și sǎliscele Bahnei, și o móră în Bistrița, și 40 sǎlășe de Țiganî. *Tóte acestea le dă și confirmă domnia mea* cu *tótă porunca și întărire*, ca să fie nestrămutate și neclintite, precum și satele să fie libere de ori-ce prestațiunii, dǎri și venituri domnesci. Cǎtră acestea mai poruncesce domnia mea, ca călugării din ambele mǎnăstiri (Tismóna și Vodița) să fie autonomi, și după mórtea actualului lor stareț nimeni să nu le pună alt stareț, nici eă însunî voevodul Dan, nici alt cineva din urmașii mei, ca să nu se strice regula și tradițiunea lui Nicodin și porunca mea, căci cine va cuteda a strica ceva din

лика с̄топочивши рѡдїтелъ гѣвами радѡуль воевода приложи. село коу-манскы брод с̄ топорна. и благовистрець. въ топазца до врззого грзла выше ковачица. с̄з селомъ хръсомѡннци. и тисменѡ по вбоку странѡ елико бѣ ангачешско и рѡшешско кз симъ потврждамъ. и елика мв-настирю с̄тго антонїа приложи и подписа стрицъ гѣвами с̄топочивши владиславъ воевода. село жидовцица с̄ потокомъ. и на дѡнавѣ срѣдныи виръ вес. и вътъ всмнхъ врзшицъ доходкз. и дѡнав. вътъ врѣховѡ пѡдинѡ до горнего мостица. и велика водица по вбоку странѡ с̄з врѣшїемъ и с̄ ливадами. и бахнїна селица. и водѣнницъ 8 вистрици. и ациганъ ѡмъ челѣди. сна всѣкъ прилага и потвржда гѣвомн с̄з всѣкымъ повелѣнїемъ и оутвржденїемъ да бждетъ непрѣложна и непоколѣбима. такожде и села свободна вътъ всѣкымъ работъ и данквѡ и доходкз гѣвами. кз симъ повелѣва гѣвомн самовластнымъ быти въ вбоку монастирю иннокимъ по смърти началствѡщаго имъ, начальника никто да поставлѣетъ. ни азъ самъ воевода дань. ни инь кто вътъ нхже по мнѣ. ниже да са разори чинъ и преданїе никодимово, и мое повелѣнїе. кто ли дрззнетъ вътъ снхъ всѣхъ что разорити. или прѣложити злѣ. да е проклатъ вътъ гѣ бѣга вседръжителѣ и вътъ прѣчѣтнѡ бѣцѡ и вътъ всѣхъ с̄тыхъ. и

acestea să a schimba în rău, să fie blăstămat de către Domnul Dumnezeu și de către pre-curata născătoare de Dumnezeu și de către toți sfinții, și să fie alăturat cu toți acei ce s'au lepădat de Dumnezeu și l'au trădat la morțe.

Tote acestea s'au scris în Argeș din porunca domnului voevod Dan, în anul 6894, indictionul 9, a lunei octobre ziua 3.

ДА Е ПРИЧТЕНЪ ВСѢМЪ ВТРЕКШИМСА
Г҃А И ПРЕДАВШИМЪ ЕГО НА СМ҃РТЬ :

сїа всѣ записашѣ оу аргиши
повелѣніемъ г҃на воєвождѣ дана. влѣтъ
#894, ч҃д. индиктион, ѡ. мѣца ок-
товрїа д҃нь, г҃.

De aci rezultă că satul Cumanii, cu mult înainte de anul 1385, a existat deja sub caracteristicul nume de *коуманскыи бродъ*, adică «Vadul Cumanilor»...

Cu același nume îl găsim în toate documentele Tisimenei din secolii XIV și XV, din cari unele s'au publicat de-mult,⁴⁵ altele — poate cele mai remarcabile — mai stați d'o cam dată inedite.

Abia în secolul XVI numele *Vadul Cumanilor* se înlocuiește printr'o formă mai scurtă : *Cumanii* sau *Comanii*, bună oră într'un crisov dela Alexandru-vodă din 28 aprilie 1576 : *СЕЛО ЕЖ СЕ ЗОВЕТЪ КОМАНІИ ЕЖ СЪТЪ КАЗЪ КОДЪ ІАІИ* (satul ce se cheamă Comanii, care se află aproape de Vidin).⁴⁶

Ei bine, ca ce fel de înțeles putea să fi avut numele cel vechiu : «Vadul Cumanilor»?

Sub anul 1475, vorbind despre înfrângerea Turcilor de către Ștefan cel Mare, cronicarul Urechea dice : «Iar Ștefan-vodă pornitu-s'a după dînșii cu Moldovenii sei și acei 2000 de Leși, și au gonit pe Turci până «i-a trecut Siretul la Ionășesci, unde se cheamă *Vadul Turcilor* și până astăzi...»⁴⁷

(45) Venelin, *Vlacho-bolgarskiia gramaty*, Petersburg, 1840, in-8, p. 10, 56 etc. — Hasdeu, *Archiva istorică a României*, t. 3, p. 192 etc.

(46) Hasdeu, *Istoria critică*, t. 1, ed. 2, p. 148—149.

(47) *Letopisețele*, ed. 1, t. 1, p. 127.

Pe mapa lui Reichersdorffer de pe la 1550 această localitate se pune slavonesce : *Tureczky broth*, mai corect : *тоурецкыи бродъ*⁴⁸.

«Vadul Cumanilor» sau *коуманскыи бродъ* și «Vadul Turcilor» sau *тоурецкыи бродъ* exprimă două fapte analoage : pe de o parte retragerea Turcilor din Moldova peste Siret, pe de alta — retragerea Cumanilor din Oltenia peste Dunăre.

Dacă însă Cumanii ați eșit din Oltenia prin «vadul» dunăren de lângă Vidin, se născе întrebarea : pe unde ôre să fi intrat ei în această țară?

Negreșit printr'un ôre-care «vad» al Oltului.

Îată-ne aduși vrând-nevrând la satul Cumanii-pe-Olt, unde trecerea riu-lui, în adevăr, este înlesnită—după mijlocele de transport pe apă din acea epocă—prin existența câtor-va insule, întocmai ca și 'n Dunăre de 'naintea Vidinului.⁴⁹

Țic «după mijlocele de transport pe apă din acea epocă», căci un martur ocular ne spune că Cumanii nu aveau corăbiile sau luntri, ci treceau râurile pe pei cusute de cal,⁵⁰ ceta-ce — firesce — îi silia a căuta o plutire pe cât se putea mai scurtă : dela o insulă la alta.

Cumanii-pe-Olt este «Vadul Cumanilor» cu același drept ca și Cumanii-pe-Dunăre, cu singura deosebire că cel întâi a servit Cumanilor la intrare, êr cel-l'alt la eșire.

Dar între momentul intrării și momentul eșirii cată să fi fost un interval de timp, în cursul căruia cel puțin o parte din districtele Romanai și Dolj s'a aflat sub dominațiunea Cumanilor.

Fiind-că din secolul XIV nu avem nici o urmă de o asemenea dominațiune, ba nici măcar o probabilitate, de vreme ce Cumanii au despărut atunci aprôpe cu desăvârșire de pe scena istoriei, faptul trebuia să se fi întâmplat în secolul XIII.

Acuma, rădămându-ne pe dezvoltările de mai sus, unde nomenclatura topografică ne-a procurat cea mai neașteptată lumină, nu ne va fi greu de a înțelege narațiunea călugărului Alberic despre un *Rex Jonas*, «craiu Ion» de pe la 1230, pe care acest cronicar îl numesce : «major in Regibus Comanorum» (cel mai mare dintre regi Cumanilor), êr un alt scriitor

(48) Această mapă s'a reproduș în Papiu, *Monumente istorice*, t. 3.

(49) Se pôte consulta în această privință .mapa cea mare a Țerei-Romănesci, executată de Statul-major austriac.

(50) Rabbi Petakhia, ap. Lelewel, *Géographie du moyen-âge*, Bruxelles, 1852, in-8, t. 3, p. 20.

contimpuran, celebrul Joinville, îi dă epitetul de : «le grant roy des Commaings» (marele rege al Cumanilor).

§ 9

ALIANȚA LUI CRAIU ION CU FRANCI

Scriitorul bizantin Georgiu Acropolites, carele descriesese cele petrecute în timpul seii între anii 1204 — 1261, ne spune sub 1239 că o armată cruciată de 60,000 Franci, venită prin Ungaria contra Grecilor în ajutorul Latinilor din Constantinopole, unde abia se urcaseră atunci pe tron junele Baldovin de Courtenay, a fost bine primită în cale de către Bulgari și avusese ajutoare dela «Sciți». ⁵¹

În Bulgaria domnia atunci împăratul Ion Caliman, unul din cei mai remarcabili principii din dinastia asanidă, mare ostaș și mare diplomat tot-o-dată, despre care episcopul frances contimpuran Filip de Mouskes dice :

Ki mult ot valor et haut sens... ⁵²
(Care avu multă vitejă și înțelepciune)

Sub epitetul de «Sciți», pe de altă parte, Acropolites înțelege pe Cumanii.

Acastă expedițiune a Francilor, cronicarul Alberic ni-o povestese cu nesce amărunte, pe cari nu le găsim așuri.

El ne spune că 'n armata cruciată deși erau 700 cavaleri și 30,000 de călăreți, afară de pedestrime, totuși ea cu anevoiă ar fi putut străbate prin Bulgaria, dacă n'ar fi fost ajutată de Cumanii, cu cari — dice Alberic — s'aă înscris doî din capii cavalerilor : «cum quibus Dominus (quorum Dominus) vir nobilis Nargoldus de Toceia (Corceio) duplex fecerat matrimonium, ipse scilicet et Conestabulus». ⁵³

Acest pasagiū, precum se vede din parentesele pe cari le-am reproduc după edițiunea lui Leibnitz, este foarte corupt; din fericire, cronica lui Alberic îl explică și'l completează sub anul 1241 în următorul mod :

«Soronus insuper Traditor quidam duas habuit filias baptizatas in Constantinopoli, quarum unam duxit Guillelmus Conestabuli filius, alteram Balduinus de Hainaco; filiam vero Regis Jonae, qui videbatur esse major in Regibus Comanorum, duxerat Nargeldus (Nargoldus) Balivus,

⁽⁵¹⁾ Apud Stritter, *Bulgarica*, § 288.

⁽⁵²⁾ Philippe de Mouskes, în Du Cange, *Histoire de l'empire de Constantinople*, Paris, 1657, in-f., t. 1, p. 229.

⁽⁵³⁾ *Chronica*, part. 2, p. 573.

«qui Nargeldus hoc anno decessit et praedicta uxor ejus facta est monialis.»⁵⁴

De aci rezultă că Cumanii, cu cari armata franceză s'a întâlnit în Bulgaria și de cătră cari a fost susținută într'un mod atât de eficace, aveau în fruntea lor doi principii mai însemnați : pe *crațul Ion*, «considerat ca cel mai mare dintre regii Cumanilor», și pe un altul numit, sau mai bine latinizat sub numele de «Soronius»; din aceștia, pe fiica crațului Ion a luat-o de soție ilustrul cavaler Nariot de Toucy, regentul imperiului latin de Constantinople după morțea împăratului Robert de Courtenay, ér cele două fiice ale lui Soronius s'au căsătorit cu seniorii Baldovin de Hainaut și Guilelmul fiul Conetabilului; peste puțin însă murind Nariot de Toucy, fiica crațului Ion, renasă văduvă, s'a făcut călugăriță.

Tot așa interpretază pasagiul *Du Cange*, care scriea pe la jumătatea secolului XVII, ast-fel că *cronica* lui Alberic i-a fost cunoscută încă numai în manuscris; cu *singura* deosebire — puțin esențială — că el pune cele trei căsătorii deja după intrarea armatei franceze în Constantinople, ceea-ce este mai probabil, deși nu se cuprinde în text.

Iată comentarul său :

«Au printemps ensuivant il (Bandouin) mit son armée en campagne, «qui fut fortifiée d'un grand nombre de Comains, qui lui arrivèrent sous «la conduite de Ionas et de Soronius leurs rois ou princes... Ces deux «princes vinrent à Constantinople avec leurs familles et y furent très-bien «accenillis par les barons français : lesquels afin de les intéresser et de «les engager fortement dans leur parti, firent épouser à Guillaume fils «de Geoffroy de Méry connétable de Romanie l'une des filles de Soronius, «et une autre à Bandouin qu'Alberic surnomme de Haynant, par ce que «peut-être il était originaire de ce comté, l'une et l'autre ayant reçu le «baptême. Nariot de Toucy, seigneur puissant, qui avait été Bail de l'Empire probablement après le décès de Robert, étant lors veuf de la fille «de Branas, épousa la fille de Ionas, qui était le plus grand d'entre les «princes des Comains.»⁵⁵

Epitetul de «trădător», pe care Alberic îl dă lui Soronius, *Du Cange* îl comentază într'un alt loc prin trecerea ulterioară a acestui principe cuman în partea Grecilor contra Francilor⁵⁶; înainte însă de a adopta o asemenea

(⁵⁴) *Ibid.* p. 578.

(⁵⁵) *Du Cange, Hist. de Const.*, t. 2, p. 121.

(⁵⁶) *Ibid.*, p. 126 : „quitta après cela le parti des Français et embrassa celui de Vatace.”

interpretăţine, care nu se justifică prin fapte, ar trebui consultate toate manuscrisele existenţi ale cronicel, pentru a vedea dacă nu cum-va «trăditor» ar fi o lecţiune greşită.

În loc de : «Soronius insuper *Traditor quidam* duas *habuit* filias...» s'ar putea citi bună-ură : «Soronius insuper *traditur quidem* duas *habuisse* filias...», şi atunci sensul ar fi pur şi simplu : «cât despre Soronius, se dice că el a avut două fiice etc.»

Acest «*traditur quidem*» (se dice), care indică o îndoială din partea lui Alberic asupra numărului fetelor celor căsătorite ale lui Soronius, se potriveşte cu pasajul de sub anul 1239, unde cronicarul, vorbind despre ambii principii cumani, craul Ion şi Soronius, dice : «*duplex matrimonium*» (îndoită căsătoria), acordând prin urmare fie-cărui din ei câte o singură fiică.

Orî-cum să fie, nu Soronius, fie el trădător sau ba, ne preocupă în cazul de faţă, ci numai craul Ion, în privinţa cărui textul lui Alberic este de o perfectă claritate.

Din cauza acestui craul Ion, ne interesă însă nu mai puţin ginerele seii Nariot de Tency, «*seigneur puissant qui avait été Bail de l'Empire*».

§ 10.

NÉMUL LUI NARIOT DE TENCY.

Tot ce ştim noi despre Nariot de Tency şi némul seii, o datorim neobositului Dn Cange.

Familia de-Tency stăpâna senioria de acest nume, situată în departamentul actual de Yonne altă dată făcând parte din Şampania, unde târguşorul Tency, renumit prin fabricăţiunile sale de lână, există până astăzi, nu departe de oraşul Auxerre, având vr'o 3,000 locuitori.

Nariot sau *Nargeaud*, latinesce *Nariotus*, *Nargoldus* şi *Nargeldus*, era un nume de botez favorit în această familie.

Nariot de Tency, ginerele craului Ion, fusese însurat mai întâiu cu o fiică a principelui grec Teodor Vranas din căsătoria acestuia cu Agnesa, văduvă a împăratului constantinopolitan Andronic Comnen şi sora regelui frances Filip-August.

Acastă duplă înscrisere cu împăraţii Bizanţului şi cu regii Franţei, probază până la ce punct de strălucire reuşise a se rădica familia de-Tency.

Din acea primă căsătorie, Nariot de Toucy a avut trei fi: Nariot, Filip și Anselm, din cari cel de'ntâiu, căsătorit cu o soră a faimosului Bohemund, căpatase în zestre principatul de Antiochia și comitatul de Tripoli, ér cel de al doilea ajunsese, ca și tată-seu, regent al imperiului.

Din același însoțire, el a mai avut o fétă, măritată după Guilelm de Villehardouin din némul celebrului cronicar de acest nume.

Din a doua căsătorie, acea cu fiica craiului Ion, Nariot de Toucy se pare a nu fi lăsat copii, murind el după o însurătoare abia de vr'o doi ani.

Maî târziu, un nepot al lui, ajuns mare admiral al Siciliei, a luat de soție pe o fiică a regelui neapolitan Carol de Anjon, nepotă a sântului Ludovic.⁵⁷

Maî pe scurt, prin încuscrirea sa cu Nariot de Toucy, fundatorul Craiovei—după ce fusese gonit din Oltenia peste Dunăre—a intrat în legătură de rubedenie cu cele maî ilustre case suverane de atunci.

Să nu năim însă că și diusul era «cel maî mare rege al Cumaniilor».

Afară de Alberic, ni-o maî spune un alt scriitor contimpuran : Joinville.

§ 11.

CRAIUL ION ÎN JOINVILLE.

Joinville este scriitorul cel maî simpatic al Franciei din vécul de mijloc, nu numai pentru că n'a scris în latina cea mórtă de atunci, ci în limba poporului, dar încă pentru că a știut să fotografieze cu repeziunea radei cea-ce simțea și engeta în totă naivitatea realității, în loc de a zugrăvi impresiunile sale după o lungă p̄cungetare, combinând trăsnele și culorile în vederea efectului.

«Cu greú — ȳice Max Müller — se pôte găsi o carte maî bună pentru «lectura copilului și pentru meditațiunea bărbatului.»⁵⁸

Născut la 1223, mort la 1319—o viață de un secol fără patru ani—baronul de Joinville din Șampania, compatriot al familiei de-Toucy, fu-

(⁵⁷) Cătră cele aduse în Du Cange, maî putem adăoga un act din 4 septembre 1238 din Tenlet, *Layettes du trésor des chartes*, Paris, 1866, in-4, t 2, p. 391, care se începe cu: „Nos Anselmus de Kaeu, bajulus imperii Romanie, *Nariotus de Tuci*, Jofredus de Meri constabulus" etc. și din care urmează că'n 1238 Nariot de Toucy se afla în Constantinople, dar nu maî era el regent al imperiului, ci Anselm de Kaeu.

(⁵⁸) Max Müller, *Joinville*, în *Essays*, über. v. Liebrecht, Leipzig. 1872, in-8, t. 3, p. 161.

sese cel mai intim amic și a devenit apoi biograful cel mai veridic al regelui St. Ludovic, sau mai bine zicând al întregului cavalerism din acea epocă atât de eminentă cavalerescă.⁵⁹

În 1252 sântul rege se afla lângă Cesarea în Palestina.

Joinville era cu dînsul.

Trecuseră abia cinci-spre-deci ani după alianța cea dela 1239 între Francezi și Cumanii, încununată prin măritișul lui Nariot de Toucy cu fiica crafului Ion.

Am spus mai sus că, dintr'o altă căsătorie, acest senior avusese un fiu numit de asemenea Nariot.

În 1239 acel fiu, probabilmente întâiul-născut, cătu să fi fost mare de ani, de oră-ce la 1252, când l'a cunoscut Joinville în Palestina, el era deja cavaler cu renume și povestea regelui Ludovic, ca martur ocular, toate amăruntelile alianței între Francezii și Cumanii.

Îată textualmente cuvintele lui Joinville :

Pe când regele asedia Cesarea, a venit la el seniorul Nariot de Toucy, pe care regele îl numia verișor, căci era născut dintr'o soră a regelui Filip, măritată mai înainte cu împăratul. Regele l'a reținut pe lângă sine, împreună cu alți 9 cavaleri, în curs de un an; după aceea a plecat înapoi la Constantinopole, de unde a fost venit. El povestea regelui, că împăratul constantinopolitan, el și ceilalți seniori din Constantinopole, era aliat cu un popor numit Cumanii, care l'ajutau contra lui Batatzes, așunc împărat al Grecilor, și pentru ca aliații să fie de bună credință unii și alții, s'a fost întocmit ca împăratul și nobilii să își iea sînge și să îl pună într'o mare capă de arginți, precum au făcut de asemenea regele Cumanilor cu nobilii săi; apoi au amestecat sîngele lor cu sîngele nostru, l'au dres cu vin și

Tandis que le roy fermoit Cézaire, vint à li monseigneur Nargoe de Toci. Et disoit le roy que il estoit son cousin; car il estoit descendu d'une des seurs le roy Phelippe, que l'empereur meismes ot à femme. Le roy le retint li dixiesme de chevaliers, un an; et lors s'en parti, si s'en r'ala en Constantinoble dont il estoit revenus. Il conta au roy que l'empereur de Constantinoble, il et les autres riches homes qui estoient en Constantinoble, lors estoient alié à un peuple que l'en appelleoit Commain, pour ce que il eussent leur fide encontre Vatache, qui lors estoit empereur des Griex; et pour ce quel'un a'dast l'autre de foy, convint que l'empereur et les autres riches homes qui estoient avec li, se seingnissent et meisseint de leur sanc en un grant hanap d'argent. Et le roy des Commain et les autres riches

(59) Cf. despre el: *De la Bastie, Sur l'ouvrage de Joinville, și Lemoine, Notice sur Joinville, în Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-lettres, t. 15. p. 692 și t. 30, p. 310.*

cu apă, și l'au bătut toți, ai lor și ai noștri, dicând atunci că sîntem frații de sânge. După aceea ei au scos un căne între oștea noastră și oștea lor și l'au bucățit cu săbiile, ceia-ce au făcut și ai noștri, dicând că tot așa să fie bucății aceia ce vor călca alianța.

Ni-a mai povestit acest senior o mare minune, întâmplată în timpul când se afla el în armata Cumanilor. Un bogat cavaler de ai lor fiind mort, ei săpară o largă grăpă, în care l'au așezat cu multă pompă și scump îmbrăcat pe un scaun, și au pus împreună cu el de vii pe cel mai bun cal ce avea și pe cel mai bun ostaș al său. Înainte de a se băga acest ostaș în grăpă lângă stăpânul său, fiind față regele Cumanilor și alți seniori puternici, aceștia și-au luat remas bun dela el, punându-i în chimir o mulțime de aur și argint și dicându-i fie-care : «când voiu veni eu în ceia «lume, imi vei întorce ceia-ce'ți dau «împrumut.» Iar el răspundea : «Așa «voiu face negreșit». Marele rege al Cumanilor i-a dat apoi nesce scrisori adresate la regele predecesorul său, unde atesta că repositul trăise foarte bine și i' făcuse multe servicie, pentru cari ruga să'l respălătescă. Apoi ostașul a fost băgat în grăpă cu stăpânul său și cu calul de vii, grăpa s'a astupat cu scânduri bine țintuite, și totă oștea s'a apucat să arunce d'asupra'i pămînt și petre, astfel că înainte de noapte, în memoria celor îngroșăți, s'a înălțat d'asupra lor o mare măgură.

hommes qui estoient avec li, refirent ainsi et mellèrent leur sanc avec le sanc de nostre gent, et trempèrent en vin et en yaue, et en burent et nostre gent aussi; et lors il distrent que il estoient frere de sanc. Encore firent passer un chien entre nos gens et la leur, et descopèrent le chien de leurs espées, et nostre gent aussi; et distrent que ainsi feussent-il décopé, se il failloient l'un à l'autre.

Encore nous conta une grant merveille, tandis que il estoit en leur ost: que un riche chevalier estoit mort, et li avoit l'en fet une grant fosse large en terre, et l'avoit l'en assis moult noblement et paré en une chaere; et li mist l'en avec li le meilleur cheval que il eust et le meilleur sergent tout vif. Le serjant avant que il feust mis en la fosse avec son seigneur, avec le roy des Commaines et aus autres riches seigneurs, et au prendre congie que il fesoit à eulz, il li mettoient en escharpe grant foison d'or et d'argent, et li disoient: Quant je venre en l'autre siècle, si me rendras ce que je te baille. Et il disoit: Si ferai-je bien volentiers. Le grant roy des Commaines li bailla une lettres qui aloient à leur premier roy; que il li mandoit que pseudomme avoit moult bien vescu et que il l'avoit molt bien servi, et que il li guerredonnast son servise. Quant ce fu fait, il le mistrent en la fosse avec son seigneur et avec le cheval tout vif; et puis lancèrent sur la fosse planches bien chevillées, et tout l'ost courut à pierres et à terre. Et avant que il dormissent orent-il fet, en remembrance de ceulz que il avoient enterré, une grant montaigne sur eulz.

În acel timp al asediului Cesareei, eu mergeam în cortul regelui etc.⁶⁰

Tandis que le roy fermoit Cézaire, j'alai en sa héberge pour le veoir etc.⁶⁰

Așa dară, «mergând în cortul regelui pe când acesta asedia Cesarea», Joinville văduse acolo pe la 1252 pe tinărul Nariot de Toucy și aușise din gura'î despre «le grant roy des Commaings» de pe la 1239 și despre unele curioase obiceiuri ale Cumanilor.

Să observăm însă că biograful Sântului Ludovic scriea în adânci bătrînețe, peste șese-deci de ani în urma evenimentului, ast-fel că memoria sa, ori-cât de tenace, a putut să rețină numai o parte din cele povestite lui de cătră Nariot de Toucy, ba chiar să incurce unele amărunte.

Ori-cum ar fi, deja Du Cange constatasese că «marele rege al Cumanilor» din Joinville nu este altul decât «Rex Jonas qui videbatur esse major in Regibus Comanorum» al lui Alberic, de vreme ce ambit cronicari ai în vedere aceeași alianță între Francezi și Cumanii din 1239.⁶¹

Ceremonialul de înmormântare cu spîndurare de cai și ómeni, descris în Joinville în privința unui senior cuman, s'a reproduș mai târziu la mórtea lui însuși craiu Ion, negreșit însă cu cortegiul mai multor victime, potrivit cu demnitatea «marelui rege».

Ni-o spune Alberic în următorul pasagiù :

«Mortuus est hoc anno (1241) Rex Jonas praedictus nondum baptizatus, et idcirco sepultus est extra muros civitatis (Constantinopolis) in altissimo tumulo et octo armigeri suspensi sunt vivi à dextris et sinistris, et ita voluntarie mortui, et viginti sex equi vivi similiter sunt ibi appensi».⁶²

· Adecă :

«In același an 1241 a murit menționatul rege Ion, și fiindcă nu se botezase încă, de acela a fost îngropat afară din murii Constantinopolii «sub o măgură foarte înaltă, ér d'asupra'î, la dreapta și la stînga, aù fost spîndurați opt ostași, cari s'aù sacrificat de bună voe, și două-deci și șese cai vii.»

În acest mod, eșit din Cumania propriù ăisă, adecă Moldova și porțiunea orientală a Munteniei, de unde a trecut apoi în Oltenia, lăsând aci

(⁶⁰) Joinville, *Mémoires ou histoire et chronique de Saint Louis*, ed. Fr. Michel, Paris, 1859, in-16, p. 150—152.

(⁶¹) Du Cange, *Hist. de Const.*, t. I, p. 121.

(⁶²) *Chron.*, part. 2, p. 579.

urmele sale în cele două «vaduri ale Cumanilor» și 'n legenda despre întemeierea Craiovei, «marele craiu Ion» s'a aliat în Bulgaria la 1239 «prin sânge» și «prin tăierea cănelui» cu o cetă de cruciați Francezi, s'a încuscrit acolo cu unul din capi lor și a venit împreună cu ginerele seü la Constantinople, unde murind nebotezat la 1241, a fost îngropat păgănesce sub o «măgură», cu ómeni și cai omoriți pe mormintul seü.

Ceta-ce distingea pe craiul Ion, — cronicarii nu ni-o spun, dar acesta rezultă din totalitatea istoriei sale, — câtă să fi fost aceea înfățișare plină de demnitate, acel aer de împunere, acel prestigiu exterior à-la Agamemnon sau à-la Frederic Barbarussa, care deosebesce câte o dată chiar pe capi selbatecilor și impresionéză adânc pe toți acei ce se apropiă de un asemenea favorit al natrrei, deși în realitate el póte fi de o capacitate fórte mediocră : numai astfel se explică epitetul seü de «mare rege» în Alberic și 'n Joinville, considerațiunea ce-i arătaü superbii baroni feudali, conservarea memoriei sale peste Olt.

Vorbind despre craiul Ion, scriitorii contimpuranti ne comunică următoarele trei obiceiuri naționale ale Cumanilor :

1. Scóterea unui căne între cele două armate ce se aliază, pe care ambele îl taiă în bucăți, «dicând că tot așa să fie bucățiți aceia ce vor călca alianța» ;

2. «Frăția de sânge», amestecându-se într'un păhar cu vin și cu apă sângele acelora ce se înfrățesc, cari beaü apoi această curiosă mixtură ;

3. Innorinintarea fie-cărui nobil sub o rădicătură artificială, o «măgură» sau «movilă», une-orí fórte înaltă, sacrificându-i-se tot-o-dată de vii o sémă de ómeni și cai, într'un număr mai mare sau mai mic după rangul reposatului.

Din aceste trei datine, ultimele două ne interesă mai cu deosebire, fiindcă una din ele a trăit pînă 'n zilele noastre în obiceiile Românilor, ér cea-l'altă a lăsat semne topografice neșterse pe tot lungul Dunării de jos.

Le vom examina dară mai de aprópe.

§ 12

NATIONALITATEA CUMANILOR

Din cercetările de mai sus rezultă, că fundator al Craiovei n'a putut să fie alt *craiu Ion* decât singurul de acest nume și cu acest titlu, a că-

într-o trecere prin Oltenia, cu puțin înainte de anul 1240, vină încă în tradiținea poporană dela Olt pînă la Caraș, se întăresce prin date istorice; anume *rex Jonas*, «marele rege al Cumanilor» din cronicarul Alberic și din memorialistul Joinville.

Dar cine ôre să fi fost Cumanii?

Șincai ne asignră că : «Românii din Țera Muntenescă s'aun chiămat Paținachi, êră cei din Moldova și din Besarabia Comanii». ⁶³

Cel-l'alt istoric transilvan, Petru Maior, mai puțin dogmatic decăt Șincai, se încercă a da probe în favórea acestei aserțiunii; însă ce fel de probe! Pecenegii —đice el— sînt Români fiind-că numile lor proprie se explică prin limbile romanice, fie latină, fie română sau italiană, precum Μαυζάν = românul «mai țin», Καρκετάν = latinnul «câr quotannis», Ἰπαδν = italianul «i pavo», Καίδουμ = românul «dn 'ni caii», Χαροβόη = italianul «cari voi», Ταλμάτ = «tal matto», Γιάζη = «ghiață, sau ia ți, sau Ghiță» etc., êr Cumanii sînt Români pentru că vorbîau aceiași limbă cu Pecenegii, ba încă póte să fi fost chiar o colonie din orașul italic Cnma, de unde s'a colonisat Neapolea!! ⁶⁴

Șincai și Petru Maior aparțin ambii secolului nostru.

Cu o sută de ani înainte de dînsii, bătrînul Cantemir a fost cu mult mai serios, când a đis : «Tătarii ce 'i chiămă Paținachi» ⁶⁵, și : «Comanii, un néu de Tătarii». ⁶⁶

În adevăr, turanismul Cumanilor și Pecenegilor este mărturit în modul cel mai pozitiv de cătră tóte fântinele istorice din vécul de mijloc, bizantine, slavice, maghiare, germane și orientale. ⁶⁷

Lingvistica ne permite chiar a fixa locul precis al acestor popóre între cel-l'alți Turani.

Êi făceau parte anume din grupul turco-tatar, vorbind un dialect fôrte înrudit cu al Osmanliilor. ⁶⁸

(⁶³) *Chronica*, t. I, p. 214.—Cf. ib. p. 218.

(⁶⁴) *Istoria pentru începutul Românilor din Dacia*, Buda, 1812, cap. 8, § 9 și 10, după ediț. din 1834, p. 153—167.

(⁶⁵) *Chronicul*, t. 2. p. 220.

(⁶⁶) *Ibid.* p. 263.

(⁶⁷) Cf. Suhm, *Abhandlung von den Usen oder Polozern*, în *Nestors Jahrbüchern*, Leipzig, 1774, in-4, p. 271-310.—O traducere rusă de Sabinin, în *Чтения Моск. Общества*, 1848, nr. 8, sect. III, p. 15—49.

(⁶⁸) Lenormand, *La langue primitive de la Chaldée et les idiomes touraniens*, Paris, 1875, in-8, p. 454.

O orațiune dominicală în limba cumană a fost cunoscută deja în secolul trecut, și încă în șese variante, din care unul publicat de Thunmann⁶⁹, ér cinci de Dugonics.⁷⁰

Variantul cel mai complet dintre ale lui Dugonics, descoperit în arhivul orașului unguresc Knn-szent-miklós, se începe cu :

«Bezen attamaz kenze kikte szenleszen szenadon dösön-szen kñklön
«nicziengen...»

Variantul lui Thunmann, aflat în biblioteca scólei din Debreczin :

«Bezen Attamaz kikte, szen leszen, szenadon, dösön szen kñklon, nie-
«ziengen, gerde...»

Publicând pe acesta din urmă, Thunmann adangă, că e cu nepțință de a nu vedé quasi-identitatea între limbele cumană și turcă.

Șincași și Petru Maior ar fi putut să cunoscă acest specimen lingui-
stic, care le-ar fi tăiat, o dată pentru tot-d'a-una, pofta de a mai românisa
pe Cumanii.

De atunci s'a mai găsit în Veneția și s'a dat la lumină un manual în-
treg de limba cumană, scris în anul 1303, când Cumanii ocupau încă mai
tótă partea orientală a României.

Ca model, étă cuvintele de sub rubrica intitulată «calitățile timpilor», în care alături cu formele cumane noi punem pe cele turce, așa după cum se pronunță în Constantinople :

resărit,	cumanesce	<i>cun tousin,</i>	turcesce	<i>ghün dogusu;</i>
apuz	—	<i>cun batisi</i>	—	<i>ghün 'bātisi,</i>
timp	—	<i>ouad</i>	—	<i>'ah;</i>
nouros	—	<i>bulud</i>	—	<i>buluth;</i>
timp ploșos	—	<i>ïamgurlu hava</i>	—	<i>ïagmurlu hava;</i>
obseur	—	<i>carangu</i>	—	<i>qaranli;</i>
norii	—	<i>bulutlar</i>	—	<i>buluth-lar;</i>
zăpadă	—	<i>char</i>	—	<i>qar;</i>
negură	—	<i>touman</i>	—	<i>duman;</i>
brnmă, rouă	—	<i>çig</i>	—	<i>cih;</i>
vînt	—	<i>yel</i>	—	<i>ïel etc.⁷¹</i>

(69) *De Comanis*, în *Acta Societatis Jablonovianae*, Lipsiae, 1773, t. 4, p. 185.

(70) *Ethelka*, Pressburg, 1788, in-8, t. 2, p. 384—6.

(71) Klaproth, *Vocabulaire latin, persan et coman de la bibliothèque de Petrarcha*, în *Mémoires relatifs à l'Asie*, t. 3, Paris, 1828, in-8, p. 113—256.—În privința acestui vocabular cf. ceia-ce am spus în *Principie de filologia comparativă*, p. 8.

Judece acum ori-cine, ca eo fel de Românii au fost Cumanii!⁷²

El necontestabil totuși că, în curs de vr'o trei secolii, această odraslă turcă s'a aflat într'un contact de toate Țilele cu străbunii noștri, ș'apoî nu numai în Moldova, precum credea Șincai, dar și 'n Muntenia pînă la Olt.

Diploma regelui Bela din 1247 împarte România întrégă în două regiuni : cea de dincolo de Olt — *țera Severinului* : «terra Zevrino», și cea de dincoace, — *Cumania* : «a fluvio Olth et alpbis Ultrasilvanis totam Cumaniam». ⁷³

Districtul Teleorman conservă pînă astă-Ți un nume curat cuman.

După fonetica turcă ar fi *Deli-orman*, adecă «pădure désă», literalmente «pădure nebună».

Așa se cheamă, între altele, o pădure din Dobrovia.⁷⁴

După fonetica cumană, turcului inițial *d* îi corespunde tot-d'a-una *t*, în-căt *Deli-orman* trebuî să ne apară aci sub forma de *Teli-orman*.

În vocabularul cuman din 1303 noi găsim în fapt ambele elemente constitutive ale acestui nume : «*teli*—stultus»⁷⁵ și «*orman*—boscus»⁷⁶.

Cumanismul «Teleormanului» este dară matematicesce sigur.

Riul căpătase acest nume după vre-o pădure de pe mal, or după rîi s'a numit apoî districtul.

În dialectul peceneg, înainte de dominațiunea Cumanilor în România, se cheama tot așa un munte de prin Buzău sau Rîmnic-Sărat, pe care Bizantinul Cinnam, vorbind sub anul 1152 despre un resbel între Greci și Pecenegi, îl numesce ῥρος Τέννορομον.⁷⁷

Acastă formă «Tenuormon» presintă acea particularitate dialectică, că pecenegul *tenu-* corespunde cumanului *teli-*, adecă *n* între vocale alternéază cu *l*.

Din puținele grațuri turanice ale căror dicționare îmi sint la dispozi-

(⁷²) Cf. Rösler, *Ueber das Kumanische*, în *Rumän. Studien*, p. 352—6.

(⁷³) Fejér, *Cod. dipl.*, IV, 1, p. 447.

(⁷⁴) Kantemir, *Gesch. des osmanischen Reichs*, Hamburg, 1745, in-4, p. 318 : «Es ist ein ganz ebener Strich Landes, der weder mit Flüssen durchschnitten, noch durch Waldungen unterbrochen ist; wiewol am Ende desselben, nicht weit von Drista, ein Wald ist, den die Tuerken *Deli Orman*, das Narrenholz, nennen.» — Cf. Matković, *Orograficka obilježja Balkanskoga poluotoka*, în *Knjizevnik*, t. 2, p. 409 : «...gusta šuma Deli-Orman zvana «

(⁷⁵) Klaproth, op. cit. p. 240.

(⁷⁶) Ibid. 215.

(⁷⁷) *Cinnami Hist.*, ed. Paris, 1670, in-f., p. 54.

ține în momentul de față, în limba tungusă nebunul se țice *tănäk*, în limba buriată *tenek* și'n dialectul tatar karagassic *tenäk*,⁷⁸ cea-ce abia diferă de pecenegul *tenu*, pôte mai corect *teneh*, căci Cinnam și Bizantinii în genere nu excelază printr'o transcripțiune perfectamente exactă a numirilor barbare.⁷⁹

Anna Comnena ne spune că Pecenegii și Cumanii vorbău același limbă; variantele *Teli-orman* și *Tenu-ormon* sau *Teneh-ormon* întăresc această mărturiă, arătându-re însă tot-o-dată între ambele popore nesce divergențe dialectice destul de pronunțate, cel puțin sub raportul fonetic.

În ori-ce cas, Cumanii au ocupat Teleormanul, și l'au ocupat un timp atât de îndelungat sau într'un mod atât de durabil, încât memoria lor se mai păstrează în numele districtului.

Judecând după pozițiunea relativă a localităților, tocmai de pe aci trebuai să fi eșit «craful Ion», pășind apoi prin «vadul Cumanilor» dela Olt în direcțiunea Craiovei, de unde mai în urmă, prin «Vadul Cumanilor» dela Dunăre, a trecut în Bulgaria și s'a dus la Constantinopole.

Acuma, fără ca să ne mai incurce pretinsul românism al Cumanilor, al căror turcism sau tatarism este mai pe sus de controversă, să ne oprim asupra celor două amărunte etnice din biografia crafului Ion : frăția prin amestec de sânge și ceremonialul înmormintării.

§ 13.

FRĂȚIA DE CRUCE.

Intr'un discurs, ținut în sala Ateneului pe la 1865, eu am spus că așa numita «frăția de cruce» ar fi la Români o moștenire din Roma.⁸⁰

Cercetând, renunț la această aserțiune.

Să vedem însă mai întâi, în ce anume consistă «frăția de cruce».

Balada noastră poporană «Balaurul», după ce descrie, cum un teribil dragon :

Înghițise jumătate
Trup cu arme ferecate,
Trupușor de voinicel...

(⁷⁸) Castrén, *Nordische Reisen und Forschungen*, Petersburg, 1856—7, in-8, t. 9, p. 87; t. 10, p. 148; t. 11, p. 107.

(⁷⁹) Traducătorul latin al lui Cinnam ȳea din erore *Tirovoquos* drept acusativ, și'l transcrie apoi prin *Tenihormus*. De unde 6re *tenih*?

(⁸⁰) Hasdeu, *Fraternitatea și unirea*, în *Buletinul instrucțiunii publice*, 1865, p. 622.

închisă prin aparițiunea unui vitez, care :

...cu pala lui cea nouă
 Pe balaur taiă 'n doă,
 Apoi trupul înghițit.
 Plin de rane, otrăvit,
 El în cârcă 'l rădica,
 Sus la stână se urca
 Și în lapte mi'l scâlda,
 De venin îl curăța
 Și cu vieță 'l dăruia;
 Apoi mări că: trăia,
Frații de cruce se prindea
 Și împreună voinică,
 Pe balauri de stirpia...

Cu această ocaziune, d. Alexandri observă în notă :

«A se prinde frații de cruce e o datină antică ce impune datorița de «a'și da vieța unul pentru altul. *Legătura acestei frăție se făcea prin amestecarea sângelui. Când doi bărbați se decideau a se înfrunți, trebuia să 'și facă ei pe brațul drept câte o tăiătură în formă de cruce și să u-nescă sângele lor. Acest obicei mistic, carele în epoca de astăzi e mai de tot cădut, se ține negreșit de ore-cari tradiții de pe timpul Cruciate-lor, saū pôte chiar de taimele introducerii creștinismului la Români.»⁸¹*

D. Alexandri are dreptate, dar — ca și corpul cel înghițit al voinicu-lui — numai pe jumătate.

Sub numele de «frate de cruce», брат ѿ кр'тѣ după vechile nôstre crisóve scrise slavonesce⁸², erau confundate la Români doă instituțiuni cu totul diferite, una boierescă, cea-l'altă țărânescă, din cari cea de'ntăiu curat creștină, mai mult saū mai puțin «de pe timpul Cruciatelor», însă numai cea de'ntăiu.

La Greci frații de cruce se chiamă σταυραδελφοί, dela σταυρός «cruce» și ἀδελφός «frate», legătura de frăție făcându-se prin juramint în biserică, fără nici un amestec de sânge.⁸³

(⁸¹) *Poesii populare*, ed. 2, p. 13.

(⁸²) *Crisov dela Petru-Vv. Mircea din 16 iuniu 1560*, în Arhivul Statului din Bucuresci, m-rea Câmpulung, pachet 27.

(⁸³) Passow, *Popularia carmina Graeciae recentioris*, Lipsiae, 1860, in-8, p. 599 : «Die so-lis liturgia decantata sub divo conveniunt et sacerdote bona faustaque apprecato per Deum «optimum maximum persancte adiurant se omnia pericula per totam vitam una coniunctos «obituros. . V cantur autem fratres socii consortis σταυραδελφοί.»

Cam tot așa a fost la Ruși «fratele de cruce», крестовой братъ, dela кръсть «cruce» și братъ «frate».

În balada rusă poporană «Dobrynia» se ține :

Вчера съшла недѣля, какъ мы видѣлись
Съ Олешой во чистомъ поли,
Крестами мы побратались,
Онъ назвался крестовымъ меньшимъ братцемъ...⁸⁴

(Ieri a trecut o săptămână, de când noi ne-am văzut cu Oleşa pe câmpul cel curat; ne-am făcut frați prin cruce; el s'a numit frățior de cruce mai mic...)

Ce-va mai jos în aceeași baladă :

Крестовый братъ, паче роднаго....⁸⁵

(Fratele de cruce, mai mult decât un frate bun).

Prin urmare, frăția de cruce se făcea la Ruși prin simplul schimb al crucilor, érași fără nici un amestec de sânge, pe care de asemenea nu'l găsim la cei-l'alți Slavi.⁸⁶

Versul de mai sus din balada rusă ne amintescă proverbul neo-grec versificat :

Καλλίτεροι οί ἀδερφοί τῆς ἐκκλησίας,
Παρά οί ἀδερφοί τῆς κοιλίας.

(Mai buni sînt frații făcuți în biserică, decât frații din aceeași mamă).⁸⁷

Ἡ ἀδερφία τῆς ἐκκλησίας, acésta este adevărata frăție de cruce.

E de remarcat, că fratele de cruce se chiamă une-orî la Neo-greci βράτμε, de exemplu :

Ποῦ εἶσαι βρὰ βρατμὰ Κωνσταντῆ...⁸⁸

Fie dela Greci, fie dela Ruși sau dela alți vecini, a împrumutat acéști frăție de cruce în evul mediū boierimea română, la care ea se opera în felurite moduri, nici o dată însă cu amestec de sânge.

Nu mai departe decât în secolul nostru un mare logofet Dudescu, care

(⁸⁴) Рыбниковъ, Народныя былинны, Москва, 1862, in-8, p. 30.

(⁸⁵) Ibid. p. 16.

(⁸⁶) Cf. excelentul studiu al lui Bogišić, *Pravni običaji kod Slovena*, în *Knjizevnik*, Zagreb, 1867, in-8, t. 3, p. 430—434.

(⁸⁷) Sanders, *Das Volksleben der Neugriechen*, Mannheim, 1844, in-8, p. 228.

(⁸⁸) Ibid. p. 240.

își dădea în străinătate titlul de «monsieur le comte de Doudésc», se făcuse frate de cruce cu un călător frances.

«Lorsqu'après le diné — țice acesta din urmă, — le chancelier et moi, avec nos cochers, eûmes signé notre contrat de transport, le comte me dit : Depuis six jours, nous voyageons ensemble; quinze autres vont se passer encore sans que nous nous quitions ! suivons donc, si vous m'en croyez, une ancienne coutume valaque, en nous faisant *fraté dé crucé*, frères de la croix. — Aussitôt il mit dans un vase une petite croix d'ivoire, qu'il porte toujours sur lui; il y ajouta du pain et du sel, puis il me dit : Répétez avec moi : *pé crucé*, par la croix; *pé pita*, par le pain; *pé saré*, par le sel; nous jurons d'être toujours frères, et de nous donner assistance dans toutes les occasions.»⁸⁹

Cu vr'o trei secolî înainte, Domnul moldovenesc Ștefan Tomșa, pentru a se face frate de cruce cu o rudă a lui Iacob Basilic, împărți cu el «o turtă în formă de cruce» : «bolum panis in crucis formam compositum», cea-ce — observă contimpuranul Sommer — se considera la Români ca cea mai sacră legătură : «sanctissimum apud illos foedus existimatur».⁹⁰

Iarăși cruce, dar nici o picătură de sânge !

De această înfrățire boierescă, eininamente creștină, slavică sau grăcă din vécul de mijloc, diferă cu desăvîrșire înfrățirea țerănescă, mai bine haïducă, aceea despre care ne vorbește d. V. Alexandri : «când doi bărbați se decideau a se înfrăți, trebuia să 'și facă pe brațul drept câte o tăietură în formă de cruce și să unescă sângele lor.»

Aci crucea jôcă un rol-de tot secundar, fondul consistând în amestecul sângelui, prin care doi indiviđi, străini unul altuia din fire, deveneau artificialmente «de același sânge».

(⁸⁹) De Lagarde, *Voyage de Moscou à Vienne*, Paris, 1824, in-8, p. 364 — 5. — Ace st jurămint presintă o remarcabilă analogiă cu jurămintul persic, despre care un omonim al călătorului frances, profesorul De Lagarde (Bötticher) dela Göttingen, în *Beiträge zur baktischen Lexikographie*, Leipzig, 1868, in-8, p. 18, țice : «Wenn der Perser schwört, wird Feuer, Wasser und Brot ueben ihn gestellt und er hat ausdrücklich in der Eidesformel anzuerkennen dass er vor den Amshaspands stehe, unter ihnen vor Chordâd und Mordâd, die vor ihm seien und die er essen müsse : das Brot muss er essen, das Wasser trinken. Daher erklärt sich die Redensart : saugand khwardan, *sinen Eid schwören, eigentlich Nützliches essen.*»

(⁹⁰) Sommer, *Vita Jacobi Despotae Moldavorum Reguli*, Witebergae, 1587, in-4, p. 56.

În acest amestec al sângelui se cuprinde întregul simbolism al operațiunii.

Nici Slavi, nici Grecii nu-l cunosc; din toate popoarele balcanice, îl au numai Românii și Albanesii.

Albanesce un asemenea frate prin amestec de sânge se chiamă *vălam*, dela *văla* «frate», cu un *m* sufixat întocmai ca în neo-grecul βράτ-με și în slavicul *brati-m*.

Vălamănia sau *vălamăria* — căci *n* și *r* alternază în dialectele albanese — se operă în cele mai multe cazuri prin deșertarea de către cei infrățiți a unui păhar cu rachiū, în care ambii au lăsat să cadă câte-va picături de sânge dela degetul mic al mânei drepte.

Amăruntelile de ceremonial pot diferi după localități, dar esența lucrului rămâne aceeași : tot-d'a-una amestec de sânge.⁹¹

Nu ni se pare indiferent de a constata, că la Albanesii, ca și la Români, brațul drept este acela dela care se iea sângele.

La prima vedere s'ar pute conchide că o instituțiune atât de originală, identică la două naționalități pe cari le lăgă comuna lor descendență din antica ginte tracică, ar fi o moștenire remasă dela această din urmă, adică prin Daci la noi și prin Iliri în Albania.

O asemenea concludsiune ar fi însă pré-pripită.

De 'ntău, obiceiul străbun în genere nu se conservă la un popor, în curs de sute și mi de ani, cu aceeași tenacitate cu care se păstrează elementele linguistice : căți-va secolii sint de ajuns, în această privință, pentru a metamorfosă mai-mai cu desăvirșire o societate.

Al doilea, dacă nu astăzi, încă în vécul de mijloc același datină se găsesce la o grămadă de némuri eterogene, cari mai toate, mai mult sau mai puțin, direct și indirect, au fost în contact cu Românii și cu Albanesii.

Al treilea — o considerațiune fórte importantă — în evul mediū frăția prin amestec de sânge ne întimpină exclusivamente la păgâni, dela cari atunci, după propria mărturie a fântinelor contimpurane, ea s' a comunicat, prin relațiuni internaționale, unora dintre popore creștine, ceia-ce probază că, chîar dacă o vor fi avut vre-o dată strămoșii acestora în epoca păgânătății lor, totuși posteritatea o perduse deja mai de 'nainte sub influința creștinismului.

Iată câte-va texturi :

(⁹¹) Hahn, *Albanesische Studien*, Jena, 1854, in-8, part. I, p. 145, 178.

Cronicarul Alberic, același cărui îi datorim prețioasa relațiune despre crațul Ion al Cumanilor, ne spune sub anul 1187, că unul din cei mai puternicii cavaleri cruciați, contele Raimund de Tripoli, împacându-se cu celebrul sultan Saladin, Curd de origine, amîndoi au bătut sângele unul altuia în semn de alianță : «alter alterius bibendo sanguinem fœdo fœdere sunt conjuncti». ⁹²

Ungurii, la intrarea lor în Panonia în secolul IX, când erau încă păgâni în tota puterea cuvîntului, își întăreau jurămintele de fidelitate prin bătura sîngelui amestecat, și cronicarul maghiar se grăbește a adăoga că acesta se făcea anume păgănesce : «more paganismo». ⁹³

La 1189 împăratul Frederic Barbarussa mastră pe Bizantinii că s'au aliat cu păgânii, «bînd reciproc sîngele amestecat, curs din împungerea vinei precordiale», ceea ce — observă el — este «obiceșul Saracinilor la legarea amicitiei». ⁹⁴

Du Cange citează o acușiune identică, rostită într'un mod și mai energetic, pe care o făcea Grecilor împăratul Baldwin de Flandria : «după spurcata datină a păgânilor, voi vă înfrățiiți cu dinșii bînd sîngele unul altuia», ⁹⁵ și mai aduce un pasagiu foarte important din cronicarul engles Mateu Paris din secolul XIII, unde se descrie cu amărunte alianța prin beutură de sînge la păgânii Celți din Irlandia. ⁹⁶

Iacob Grimm a adunat mai multe asemenea texturi de prin scriitorii anticii : așa Herodot (IV, 70), Lucian (Toxar. 37) și Pomponiu Mela (1,2) ni-o povestesc despre Sciti; Tacit (Ann. XII, 47) despre Armenii și alte popore caucasice; Plutarc (iu Poplic.) și Salustiū (Catil. 22) despre Ro-

(⁹²) *Chronica*, II, p. 371.

(⁹³) *Anonym. Belae regis*, în Endlicher, *Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, in-8, p. 7 : «tunc supradicti viri pro Almo duce, more pagauismo fisis propriis sanguinibus in unum vas, ratum fecerunt juramentum.»—Cf. Podhradczky, *Béla király névtelen jegyzőjének idejekora*, Budan, 1861, in-8, p. 131.

(⁹⁴) Nicetas Chon., lib. II, 5, ed. Bonn. p. 536 : «καὶ κατὰ τὰ παρ' αὐτοῖς περὶ φιλίας κρατῶν ἔθιμον ἀμοιβάτερος σχάσαι φλέβα τὴν ἐπιστηθιον καὶ τὸ ἐκείθεν ἐκρῆν αἷμα ἐκάτερον εἰς πόδιν ἀντιπροτείνασθαι...»

(⁹⁵) Du Cange, *Dissertationes sur l'histoire de Saint Louys*, diss. XXI : Des adoptions d'honneur en frère, în *Gloss. mediae Latinitatis*, ed. Carpent. t. 7, p. 80 : «Haec est quae «purcissimo gentiliū ritu pro fraterna societate, sanguinibus alteruis ehibitis...»

(⁹⁶) *Ibid* : «Barbari illi, et eorum duces ac magistratus, sanguinem venae praecordialis in magno vase per minutionem fudeunt, et fusum sanguinem iusuper perturbantes, miscuerunt et mixtum postea sibi ad invicem propinantes exhausuerunt, iu signum quod essent ex tunc «iu antea iudissolubili et quasi consanguineo foedere colligati, et in prosperis et diversis usque «ad caputem expositionem iudivisi.»

manî etc.⁹⁷; cea-ce rezultă însă din gruparea tuturor mărturiilor, vechi și mediane, este că pe la finea vécului de mijloc creștinismul, ori pe unde era stabilit, ștersese deja pretutindeni urmele anteriore ale obiceiului, ba pînă și suvenirea lor, astfel că re'introducerea acestui fel de frățîă s'a datorit de astă dată pe deplin nouelor triburi păgâne, mai ales celor turanice, cari apar pe scena istoriei, ciocnindu-se cu Semiți în Asia și cu Arii în Europa.

Despre Unguri ni-o spune Notarul regelui Bela; despre Cumanî—Joinville; tot despre Cumanî în speciă ni-o mai arată Evreul Petakhia, care a călătorit prin țera lor pe la 1173, adecă aprópe un semî-secol înainte de epoca crăfului Ion: «în Cumania—dice el—când ieai o călăuză pentru siguranța drumului, ea îți jură mai întăiu credința, împungându-și degetul cu un ac și dându-ți să'i sugi sângele»⁹⁸; apoi sub epitetul general de păgani, Frederic Barbarussa și Baldovin de Flandria înțeleg nu atăt pe Arabi, cât pe acei Turcomani la cari trecuse atunci în resărit moștenirea lui Mohamed; în fine, scriitorul oriental Zakharia Khazvini, mort la 1283,⁹⁹ descrie frăția prin sânge la toți Tătarii din timpul seú.¹⁰⁰

Ni se pare dară necontestabil că țeranii români, póte și Albanesii, au căpătăt acestă instituțiune anume dela Cumanî, combinănd'o însă mai tărđiú, pentru ca s'o apere contra censurei bisericesci, cu datina de tot diferită a frăției prin cruce, pe care au conservat'o pură, fără amestec de sânge, Slavií, Grecii și vechia boierime română.

(⁹⁷) Grimm, *Deutsche Rechtsalterthümer*, Göttingen, 1854, in-8, p. 192—194;—*Geschichte der deutschen Sprache*, Leipzig, 1848, in-8, p. 135—137.

(⁹⁸) Petakhia, *Tour du monde*, éd. Carmoly, Paris, 1831, p. 8—25, apud Lelewel, *Géographie du moyen âge*, t. 3, p. 201: «On ne peut voyager dans ce pays, qu'à la suite d'un guide. Et voici comment le Kédarien (Petakhia, dans sa langue hébraïque, appelle les Komans Kedar) se lie par serment: il se pique le doigt avec une aiguille, et donne son sang à sucer à celui qu'il doit conduire, pensant ainsi introduire en quelque sorte son sang et sa chaire dans le corps de l'étranger». — Du Cange, loco cit., dice că și «Georges Pachymeres (1. 2. Hist. c. 3) raconte la même chose des Comains.» Mărturisesc că în deșert am căntat în Pachymeres vre-un pasagiú relativ la acesta.—Grimm, *Rechtsalt.* 194, citéză în privința Cumanilor: «Rühs mittelalt. p. 323». Noi cunóscem de F. Rühs numai *Handbuch der Geschichte des Mittelalters*, Stuttgart, 1840, pe care însă nu'l avem la mână în momentul de față. Astfel ne mărginim cu Joinville și Petakhia.

(⁹⁹) Lelewel, *Géographie du moyen âge*, Bruxelles, 1852, in-8, t. I, part. 2, p. 143—4, nota 299.

(¹⁰⁰) *Abu Dolef Misaris ben Mohalhal de itinere asiatico commentarium*, ed. Kurd de Schlözer, Berol. 1845, p. 83, apud Grimm, *Gesch. d. deuts. Spr.* 186: «si amicitiam vel foedus cum sui vel alieni generis populis faciunt, in conspectum solis prodeunt, eumque adorant. Tum poculum vino plenum in aerem jaciunt atque quisque eorum ex hoc poculo bibit. Tum eductis gladiis seipsos in quadam corporis parte vulnerant, donec sanguis profluit. Tum quisque eorum alterius sanguinem potat, quo facto foedus inter eos ictum est.»

§ 14.

ÎNMORMÎNTAREA LA CUMANI.

Povestirea cronicarului Alberic despre mórtea lui «craiu Ion» ne înfă-
țișează două puncturi de dezbătut :

1. *Tumulus* sau movila ce se rădica d'asupra mortului;
2. Sacrificiile de ómeni și de cai ce însoțeau ceremonialul de înmor-
mîntare.

Movilele nu sînt propriu numai Cumanilor.

«In tótă Europa — ice Lubbock — sau mai bine in lumea întrégă,
«pretutindení unde nu le-a distrus încă plugul sau ciocanul, ne întîmpină
«diferite monumente din timpíi ante-istorici : tabere, fortificațiuni, sta-
«vile, templuri, m o v i l e etc., dintre cari multe ne uimesc prin mări-
«mea lor, ér tóte ne interesă prin vechime și prin mister. Sînt unele, ne-
«greșit, ca murul roman din Anglia bună-óră, sau ca movila reginei Thyra
«in Danemarca, ale căror epocă și origine ne sînt cunoscute; cele mai
«multe însă, fără comparațiune cele mai multe, de exemplu movilele ce
«se atribuie lui Thor, lui Odin și Freyei de lingă Upsala, sau marile dälme
«de lingă Drogheda, sînt fără indoelă ante-istorice. Unele, de bună sémă,
«aparțin etății de bronz; altele, etății de pétră; totuși fórte rar epoca lor
«se póte precisa cu siguranță...»

Trecend apoi in speciă la movile, Lubbock adaugă :

«In Anglia, le întălnesci la tot pasul. Pe insulele Orcade ele sînt in-
«tr'un număr de peste 2000. Și mai multe se află in Danemarca. In
«tótă Europa dela Atlantica pînă la Ural, de aci pe immensele stepuri
«ale Asiei dela hotarele Rusiei pînă la Oceanul Pacific și dela șesurile
«Siberiei pînă la cîmpia Industanului, in fine in America, sînt mii și
«decimii de mii de movile. Ele se găsesc nu mai puțin in Africa, unde
«pînă și piramidele nu sînt decăt variantul cel mai artistic al ídeei de mo-
«vilă. Mai pe scurt, globul pămîntesc întreg e preserat cu acest soíu de
«morminte...»¹⁰¹

«Nu este, póte, nici o țéră in lume — ice archeologul polon contele
«Tyszkiewicz — unde să nu existe movile. John Barrow le-a vėđut la
«Hotentotii; Spartuan la Cafri; Dr. Jefferson in Virginia etc.»¹⁰²

(¹⁰¹) Lubbock, *L'homme avant l'histoire*, trad. Barbier, Paris, 1867, in-8, p. 85—86.

(¹⁰²) Tyszkiewicz, *Badania archeologiczne*, Wilno, 1850, in-8, p. 48—56.

Acastă universalitate a movilelor, cari aũ fost familiare mai tuturor timpilor și mai tuturor popórelor, este o probă cã, ori-unde le gãsım într'un numér fórte mare, ele nu aparțin neapěrat tóte unei singure epoce sau unei singure naționalitãți, ci pot diferi prin etate și prin origine.

Eterogene sub raportul cronologic și sub cel etnografic, movilele se deosebesc nu mai puțin unele de altele prin configurațiune : ici rotunde, colea țuguiate, dincóce concentrice, dincolo in amfiteatru, când mari, când mici, pe alocuri grupate, pe auri isolate, etc. etc.

Deși nu tóte aũ servit pentru înmormintare, de órã-ce într'o sémã din ele nu se descoperã nici o urmă de cadavre, așa cã sintem siliți a atribui unor asemenea o altfel de menire, fie religiósã, fie militarã, fie commemorativã, terminalã, itinerarã sau ce-va analog, totuși cele mai multe, într'un mod necontestabil, aũ fost morminte.

Archeologia n'a ajuns încã a clasifica acastă speciã de monumente, și nici cã va puté s'o facã pe o basã adevěrat sciințificã, pinã când ele nu vor fi studiate pretutindeni cu aceiași scrupulositate metodicã, cu care s'aũ cercetat d'o cam datã numai in unele localitãți excepționale.

Lungul brãu cãmpen sub-carpa'in și supra-ponic, cuprindënd Ungaria, România și Rusia meridionalã pinã la Caucas, va oferi archeologului nesce specimene cu atât mai remarcabile, cu cât in anticitate și 'n evul mediũ acastă regiune a fost ne'ncetat cutrieratã de triburile cele mai diverse.¹⁰³

In privința movilelor române, eruditul meũ anic d. Odobescu citise la 1869 in Congresul Pre-istoric dela Copenhaga o notițã, in care le deosebesce in : *m a g u r e*, «les plus petits tumulus, généralement agglomérés auprès des ruines d'anciennes villes ou disposés le long des voies antiques»; *m o v i l e* propriũ dise, «plus proéminents que les précédents»; in fine *g o r g a n e*, «souvent élevés de 25 à 30 mètres et même plus, et disposés soit en longs ovales soit en carrés à côtés irréguliers.»

Despre aceste din urmã d. Odobescu observã :

«On les désigne sous le nom de *Gorgane*, dans lequel on reconnaît les «*Kurgany* de la Russie. Plus rares, moins explorés et moins connus encore que les *movilae*, ils méritent d'être étudiés avec soin, car leurs di-

(¹⁰³) O încercare remarcabilã asupra movilelor din Besarabia, de G. Olofson, veđi in *Записки Одесскаго Общества Исторiи*, t. 2, 1850, in-4, p. 550—554.

«mensions gigantesques et leur position dans des plaines unies les désignent très-particulièrement à l'attention des archéologues». ¹⁰⁴

Maî târđiŭ, d. Odobescu ŝi-a modificat vederile.

Aŝa, într'o mică lucrare fôrte remarcabilă din 1871, d-sa nu maî face nici o deosebire între *măgură* ŝi *gorgan*, numind astfel în genere movilele cele mari, ér pe cele mici cu termenul de *movilă*. ¹⁰⁵

Nici așa însă lucrul nu este definitiv.

Unele movile nu sînt de loc mari, deŝi poporul le đice tot *măgure*.

Astfel este, de exemplu, o movilă chiar lângă Craiova, spre stînga de pórta Amărăđiŭ, avënd configurațiunea de amfiteatru saŭ maî bine de o potcôvă cu deschidătura spre sud.

Deŝi mică în circonferință ŝi la nălțime, ea se numește totuŝi «la-măgură».

Nu maî puțin îndoios este punctul etimologic atins de d. Odobescu, căci între *gorganele* nóstre ŝi *kurhanele* de peste Nistru, orî-căt de mare ar fi asemănarea exterioră, p ó t e să nu fie în fapt nici o înrudire.

În Moldova, maî apropiată de Rusia, cuvîntul *gorgan* nu se maî aude nicăiri, cea-ce nu probéză, negreŝit, că nu va fi existat ŝi pe acolo altă dată, ér în Țéra-Romănescă el pare a fi fôrte vechiŭ, cel puțin ni s'a întimplat a'l găsi adesea în crisóvele muntene din secolul XVI, dintre cari înf aduc aminte unul din 10 novembre 1589, dela Mihné-vodă, unde đice, pe jumătate slavonesce ŝi pe jumătate romănesce : и да се знаеѣ хотарже целов Лпшансани ѡ дрѣмса Дзрсторсани з велико горган, adică : «ŝi să se scie hotarăle Lupșanului dela drumul Silistriei pînă la marea gorgan», saŭ un alt din 8 ianuariŭ 1568 dela Alexandu-vodă : до рѡ до горган «pînă la gorgan». ¹⁰⁶

Tóte acestea servă a ne încredința, că studiul movilelor, pretutindeni ŝi la noi maî cu sémă, este de o cam în fașă. ¹⁰⁷

Orî-ce generalizare în acéstă privință, fie gruparea lor după numi, fie atribuirea lor în grămadă cutărui saŭ cutărui popor, ar fi o pripélă puțin sciințifică.

(¹⁰⁴) *Congrès d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques*, Copenhague, 1875, in-8, p. 120.

(¹⁰⁵) Odobescu, *Raport archeologic*, în *Monitorul Oficial* 1871, No 152, 13 inliŭ.

(¹⁰⁶) *Archiva Statului din Bucuresci*, Cotroceniŭ No. LXXXVI, Argeș No. XXII, etc.

(¹⁰⁷) Noue instrucțiuni în acéstă privință, emanate dela Congresul archeologic din K'ev dela 1874, vedŭ în L. Leger, *Rapport sur une mission scientifique*, Paris, 1877, in 8, p. 27—29.

Este sigur însă că o parte din acest fel de construcțiuni, numescă-se ele *măgure, gorgane, movile*, ba încă pe a-locuri *dîlme* sau *gîlme, dîmburi, grunuri* etc., au fost rădicate de către Cumanii în secolii XII și XIII.

Cumanii, dintre toți contemporanii lor de lângă Marea-năgră, au fost cei mai neobișniți făcători de movile, așa că Flamandului Ruysbroeck, care trecuse prin Rusia meridională pe la 1253 — tocmai epoca ce ne preocupă — i se spunea în cale că toți *tumulii* fără excepțiune sînt opera Cumanilor și numai a Cumanilor.¹⁰⁸

Movilele Cumanilor aveau diferite forme, între cari, ca mägura de lângă Craiova, și pe acea de potcova, une-ori atât de încăpătoare, încât putea să cuprindă în interiorul său o cetă întreagă, judecând după un pasagiu din cronica rusă dela Novgorod : «fugarii s'au adăpostit în movila Cumanilor».¹⁰⁹

În Rusia sudică poporul numește asemenea movile amfiteatrice, fie ele mari sau mici, *maïdanuri*.¹¹⁰

Acest cuvînt, care înseamnă «piață», este foarte remarcabil, fiind nu numai turcesc, dar încă și cumanic.¹¹¹

Cele mari din acest fel de movile serviau, precum am văzut, ca forturi sau ca redate, de unde peste Nistru ele se confundă chiar astăzi cu așa dișele *horodki* sau «cetăți de pămînt»;¹¹² cele mici, pe de altă parte, ca acea de lângă Craiova bună oră, pe care noi simțim ispita de a o atribui Cumanilor, par a fi avut mai mult vre-o destinațiune religioasă, nici decum însă mormintară, căci nici o dată nu se găsesc în ele oseminte.

Movilele mormintare, «tumulus à ossements», cată să fi avut, cel puțin la Cumanii, o formă mai mult de trapez, cea mai potrivită pentru ceremonialul ce urmă după depunerea mortului în grăpă, ceremonial descris atât de bine de către Alberic, Joinville, Ruysbroeck, și asupra cărui trebui să ne oprim acumă mai cu dinadinsul.

După cum am constatat-o în paragraful precedente sub raportul «frăției prin sânge», tot așa ne vom încredința de astă dată în privința vic-

(108) Apud Lelewel, *Géogr. du moyen-âge*, t. 3, p. 202.

(109) Ар. Карамзинъ, *Ист. рос. Росс.*, t. 3, nota 299 : «а прокъ ихъ въже.. въ курганъ Половецкыя.»

(110) Grabowski, *Ukraina dawna i terazniejsza*, Kijow, 1850, in 4, t. 1, p. 120.

(111) *Vocabulaire coman* in Klaproth, op. cit. III p. 215 : «maydan — planum .

(112) Grabowski, l. cit

timelor sacrificate pe mormint, că obiceiurile cele mai originale, cele mai cunoscute în aparență, cele mai excepționale la prima vedere, aparțin în totalitatea timpilor umanității întregi, dar în perioade definite caracterisă diferite popoare sau regiuni, astfel că — matematicesce vorbind — usul x în totalitatea timpilor este comun lui A, B, C, D, E, F..., însă A și F l'au avut numai în periodul α , D numai în periodul β , B și E numai în periodul γ , etc.

Cu alte cuvinte, punctul fundamental de stabilit este : în epoca cutare obiceiul cutare distingea poporul cutare sau regiunea cutare.

Neuitatul Adolf Pictet, după ce arată că 'n India din periodul Vedei se ardea pe rug de 'mpreună cu mortul o vacă sau o capră, urmază înaintea :

«L'immolation de la vache ou de la chèvre, et son incinération avec le mort, rappellent la coutume, très-générale chez les peuples ariens, de sacrifier aux funérailles, et de brûler sur le bûcher, des animaux choisis de préférence parmi ceux qui avaient été chers au défunt, et cela dans le but de les lui donner pour compagnons dans la vie future. C'est ainsi qu'Achille jette quatre chevaux et deux chiens sur le bûcher de Patrocle. D'après Tacite (Germ. 27), le cheval du guerrier était brûlé avec son maître chez les anciens Germains, et ce trait se reproduit aux funérailles du dieu scandinave Baldr (Grimm, Verbrennung 235). Quand Brynhild monte sur le bûcher de Sigurd, elle y fait mettre avec elle des chevaux, des chiens et des faucons (ib. 236). César nous apprend (6,19) que les Gaulois brûlaient avec le mort tout ce qu'il avait aimé, et aussi des animaux. Chez les anciens Prussiens et les Russes païens, le cheval suivait le sort de son maître, et les derniers y joignaient de plus un chien, deux boeufs, un coq et une poule (Grimm, l. c. 247, 254). Les Lithuaniens sacrifiaient des chevaux, deux chiens de chasse et un faucon ; les Livoniens, des boeufs, des moutons etc. (ib. 249, 250). Un usage aussi répandu doit remonter aux temps primitifs..»

Și mai departe :

«L'antiquité classique nous offre plus d'un exemple de femmes dévouées qui montent sur le bûcher de leurs époux, mais l'usage cruel de sacrifier aux funérailles d'autres victimes humaines répugnait aux sentiments des Grecs, et, si Achille immole de malheureux Troyens aux manes de Patrocle, c'est qu'il agit sous l'impulsion d'un ardent désir de vengeance.

«Par contre, dans le nord de l'Europe, et à côté du sacrifice volontaire de la femme, on trouve *presque partout* des traits d'une excessive barbarie. Les Anglois brûlaient avec le mort des clients et des esclaves (Cés. 6, 19). Il en était de même chez les Scandinaves, et quand Brynhild monte volontairement sur le bûcher de Sigurd, elle y fait monter avec elle, contre sa soeur de lait, huit serviteurs et cinq servantes qui sûrement ne s'en souciaient guère (Grimm, Verbr. 235). Aux funérailles de Baldr, le dieu Thorr pousse sans scrupule dans le feu un pauvre nain qui lui tombe sous la main (ib. 234). Les Lithnaniens et les Slaves païens avaient des coutumes semblables, et non moins révoltantes (ib. 250, 251, 254)...»¹¹³

Aşa dară — după Pictet — sacrificarea animalelor pe mormint era «forțe generală la popoarele ario-europene», și acesta deja «din timpuri primitive», er jertfirea sîngilor și sclavilor a fost în ns «aproape în toată Europa nordică» : la Celți, la Scandinavi, la Litvani, la Slavi.

Dar oare numai la Ario-europeni?

La Chinezii, deja cu șapte secole înainte de Crist, nevestele și slugile se îngropaau cu principele cel mort, și a trebuit să vină un reformator ca marele Confucius pentru a șterge orî-ce urmă a acestei antice crușimi¹¹⁴, care însă nu înceta, mult timp mai în urmă, de a mai secera victime în unele regiuni mai barbare ale Chinei.¹¹⁵

Pictet abia menționează în trecut, după Grimm, două specimene americane :

«Les Mexicains brûlaient avec un roi mort ses serviteurs, et les nains

(¹¹³) Pictet, *Les origines indo-européennes*, Paris, 1862, in-8, t. 2, p. 519 sqq.

(¹¹⁴) Plath, *Die Unsterblichkeitslehre der alten Chinesen*, in *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft*, t. 20 (1866), p. 480 : «. muss man wissen, dass im Reiche Thsin (in Schen-si) die barbarische und wie es scheint unchinesische Sitte aufgekommen war, Menschen mit dem gestorbenen Fürsten zu begraben, um ihn in der anderen Welt zu bedienen. So geschah es 621 vor Chr. Der Schi king (I, II, 6) beklagt die Opfer, welche beim Tode Mu-kung 's so den Tod fanden. Auch in einigen andern kleinen Reichen drohte die Sitte einzubrechen; Tso-schi Wen-kung a. G, f. 10, S. B. 15. S. 438 ff. erwähnt dieser Sache, und in Li-ki wird erzählt, wie auch im Reiche Tschin etwas ähnliches beabsichtigt wurde. Tseu-tsche von Tschin starb in Wëi; seine Gattin und sein Haushoffmeister kamen überein, Menschen mit ihm zu begraben. .. Allgemein herrschte übrigens die Sitte hölzerne Menschengestalten (yung) mit dem Verstorbenen zu begraben. Nach Li-ki Kap. 4. Tan kung hia f. 61 v. und Kia-iü 44 f. 28 eiferte Confucius aber dagegen, fürchtend, man möge in der Folge wirkliche Menschen mit begraben...»

(¹¹⁵) Veđi pe istoricul chinez Ma-tuan-lin ap. Abel-Rémusat, *Nouveaux mélanges asiatiques*, Paris, 1829, in-8, t. I, p. 191.

« difformes qui lui avaient servi de passe-temps dans son palais. Les Péruviens aussi sacrifiaient aux funérailles les femmes et les serviteurs du défunt. » ¹¹⁶

Asemeni exemple se pot insuti.

Englesul Tylor a adunat un foarte mare număr de prin insulele lumii none, din America, din Africa, și tot încă i-a mai scăpat multe din vedere. ¹¹⁷

Nu este permis, mai cu deosebire, de a nița pe vechii Sciți și popoarele turco-tatare.

Ceremonialul înmormintării regilor în Sciția, așa cum îl descrie Erodot cu patru sau cinci secole înainte de Crist, ¹¹⁸ este în fond același, pe care Alberic și Joinville ni-l arată la Cnmani.

La unele triburi tătare din Asia el se conserva mai pînă 'n zilele noastre. ¹¹⁹

Căta turanică de Bulgari, la venirea lor în părțile Dunării, mai 'nainte de a fi îmbrățișat creștinismul, jertfa și ea femeile și singile pe mormintul reposatului, după mărturia scriitorului arab Abu-Obeid al-Bekri din secolul XI. ¹²⁰

(¹¹⁶) Pictet, II, p. 527.

(¹¹⁷) Tylor, *Die Anfänge der Cultur*, übers. v. Spengel u. Poske, Leipzig, 1873, t. I p. 450—68.

(¹¹⁸) Herod. IV 71—72.

(¹¹⁹) Huc, *Voyage dans la Tartarie*, p. 115—16. ap. Rawlinson, *History of Herodotus*, London, 1862, in-8, t. 3, p. 52 : « Pour dire la vérité sur le compte des Tartares, nous devons ajouter, que leurs rois usent parfois d'un système de sépulture qui est le comble de l'extravagance et de la barbarie : on transporte le royal cadavre dans un vaste édifice construit en briques, et orné de nombreuses statues en pierre, représentant des hommes, des lions, des éléphants, des tigres et divers sujets de la mythologie bouddhique. Avec l'illustre défunt, on enterre, dans un large caveau, placé au centre du bâtiment, de grosses sommes d'or et d'argent, des habits royaux, des pierres précieuses, enfin tout ce dont il pourra avoir besoin dans sa nouvelle vie. Ces enterrements monstrueux coûtent quelquefois la vie à un grand nombre d'esclaves. On prend des enfants de l'un et de l'autre sexe, remarquables par leur beauté, et on leur fait avaler du mercure jusqu'à ce qu'ils soient suffoqués, de cette manière ils conservent, dit-on, la fraîcheur et le coloris de leur visage, au point de paraître encore vivants. Ces malheureuses victimes sont placées debout, autour du cadavre de leur maître, continuant en quelque sorte de le servir comme pendant sa vie. Elles tiennent dans leurs mains la pipe, l'éventail, la petite fiole de tabac à priser, et tous les autres colifichets des majestés Tartares ». — Cf. despre Iacuți pe Strahlenberg, *Das Nord-und Oestliche Theil von Europa und Asia*, Stockholm, 1731, in-4, p. 129.

(¹²⁰) In *Journal Asiatique*, t. 13 (1849), p. 477 : « lorsqu'un d'entre eux vient à mourir, ils le placent dans un sépulcre profond, y font descendre avec lui ses femmes et ses serviteurs et les y laissent jusqu'à ce qu'ils meurent de faim. D'autres sont brûlés avec le mort ».

Și mai de 'nainte, în secolul V — nî-o spune Bizantinul Procopiu — același obicei domnia la o ramură a Hunilor.¹²¹

Acuma, lăsând la o parte pe Mexicani și pe Peruvianii de 'mpreună cu toate triburile americane, australiane sau africane, pe la cari ne conduc laborioasele cercetări ale lui Tylor, noi constatăm că în Europa începînd din epoca Cruciatelor numai hórdele turco-tatare — numai ele — păstraū icî-colé datina de a sacrifica animalii și mai ales ómenii în onórea unui mort.

Câte o dată — ȕice Vicențiu de Beauvais, scriitor din secolul XIII — Tătarul își alegea mai de 'nainte pe sclavul pe care'l doria să fie îngropat cu dînsul.¹²²

La Cumanii însă ómenii erau jertfiiți, după cum am vėđut din Alberic și Joinville, numai pe mormintele regilor și capilor, omorîndu-se mai mulți sau mai puțini, în proporțiune cu mărimea movilei, adecă cu importanța personagiului; pe cánd înmormintarea unui simplu individ se mărghia cu sacrificiul cãtor-va cai, după mărturia unui al treilea contimpuran, Flamandul Ruysbroeck.¹²³

§ 15.

OLTENIA ÎNTRE 1230 — 1240.

Dacă ne-am oprit atăta timp asupra Cumanilor, cauzele sint :

1. Limba și naționalitatea acestui popor aū început de curind a preocupa fórte mult sciința occidentală.¹²⁴

2. Presința Cumanilor în Oltenia, așa numita «țeră a Severinului», este un fapt istoric zăcut pînă aci în umbră, nedesvăluit de cãtră nimeni și care merita, prin urmare, de a fi supus unui studiū de aprópe, cu atăt mai mult că urmele lor, pe căt se póte de interesante, persistă acolo în unele obiceiuri și mai ales în topografiă.

(¹²¹) Ap. Stritter, *Memoriae populorum*, t. I, p. 591.

(¹²²) Ap. D'Ohsson. *Histoire des Mongols*, La Haye, 1834, in-8, t. I, p. 401 : «quelquefois un Tatar faisait choix de l'un de ses esclaves, qu'il destinait d'avance á être enterré viv dans sa tombe.»

(¹²³) Ap. Lelewel, l. c. : «il a vu l'enterrement d'un mort, sur la tombe duquel les Komans suspendirent seize peaux de chevaux, par quatre de chaque côté des quatre points cardinaux et ils placèrent sur cette tombe leur boisson et leur viande »

(¹²⁴) Veđii mai ales pe Blau, *Ueber Volksthum und Sprache der Kumanen*, in *Zeitschrift d. deuts. morgenländ. Gesellschaft*, t. 29 (1875), p. 556—587.

3. În fine, trecerea Cumanilor prin Oltenia coincide cu un șir de alte frământări analoage, cari toate la un loc trebuiesc privite în legătură, aruncând ast-fel o vină rădă de lumină asupra unuia din cele mai obscure epizode ale istoriei noastre naționale.

Acest din urmă punct, îl vom debata acum.

Mersul «craifului Ion» în direcțiunea dintre cele două «vaduri ale Cumanilor» s'a întâmplat între anii 1230 — 1235, ce-va mai mult sau ce-va mai puțin.

Atunci, într'un interval ore-care de timp, el a stăpinit peste Dolj, peste și peste Romanaș, căci—după cum am arătat mai sus—reginnea Teleormanului fiind eminentemente cumanică, ar fi fost anevoiă ca Romanașul, la mijloc între Dolj și Teleorman, să fi scăpat neatins.

Tot atunci, la cel-l'alt capăt al Olteniei, o parte a districtului actual Vilcea încăpuse în mânele unui conte german.

Și iată cum.

Astă-zi «Lovişte» (slavonesce ловиште = *vîntătoare*) se cheamă o plasă sau un plaiu, adică un arondisment, la nordul districtului Argeș; în secolul trecut însă, acest nume se aplică tot-o-dată și către partea nordică învecinată a Vilcii, cuprinzând ambele laturi sub-carpatine ale Oltului,¹²⁵ acea din Vilcea și acea din Argeș, laturi unite deja din epoca Romanilor printr'o trecătoare : «Pons Alti».¹²⁶

Pe la 1720, când Oltenia se afla sub dominațiunea austriacă, un inginer german a schițat o mapă a celor cinci districte : «Valachia cis-Altana in suos quinque districtus divisa», în care numele de «Lovista» se dă actualului arondisment de Cozia al Vilcii, în așa fel că cuprinde în sine tot cursul râulețului Loiru pe amândoă malurile, dar trece în același timp și 'n districtul Argeș peste reginnea Căinenilor,¹²⁷ acolo adică

(¹²⁵) Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Wien, 1781, in-8, t. 1, p. 341 : «Was, von der siebenbürgischen Grenze bey dem untern Lazareth des Rothen Thurmes angefangen, auf vier Stunden in die Breite und Länge dies-und jenseits des Altflusses hinabwert, liegt, dasselbige ist der Strich Landes, den man die Löwischta nennet...»—Tunnsl, *Istoria Țerei-Romănescă*, tra 1. Sion, Buc., 1863, in-8, p. 185 : «Lovişte, trece podul Oltului și desparte județul Vilcii pînă se întâlnește cu Gorjul.»

(¹²⁶) Forbiger, *Handb. d. alten Geogr.*, t. 3, p. 1109.

(¹²⁷) Această interesantă mapă s'a publicat în Köleseri, *Auraria Romano dacica*, ed. Seivert, Posonii, 1780, in-8, unde în prefață editorul ne spune : «Erat in eodem comitatu (Stein-vilei) Centurio, nomen non est proditum. Mathematices disciplinis apprime addictus, qui interea, cum Schendus illic divitias naturae rinatnr, provinciae situm, locorumque positos magna diligentia, et studio dimensus in chartam coniecit. Haec mihi forte fortuna in manus etc.»

unde o altă mapă din aceeași epocă, scrisă italianesce, pune «Monte di Lobisto».¹²⁸

Cu cinci-sute de ani mai 'nainte, pe la începutul secolului XIII, aceeași porțiune a Vîlcii purta același nume de «Loviște», precum și rîulețul ce o străbate se cheama tot «Lotru» ca și astăzi : «terra *Loystha* vocata, «ab aqua *Lothur* vocata, que fluit ad aquam Olth...»

La 1233, această bucată nordică a Olteniei o vedem de o dată în mâinile unui puternic Sas din Transilvania, «comitis Corlardi filii Crysparni»,¹²⁹ cărui îi aparțineau de asemenea mai multe vaste proprietăți lângă Sibiu, formând toate ca un fel de principat semi-suveran.¹³⁰

Credincios obiceiului german, contele Konrad n'a putut să nu înalțe în rouele sale posesiunii oltene un castel senorial, cunoscut după aceea sub numele de *Lothorvár*, «cetatea de lângă Lotru», asupra căruia Sașii nu încetau de a rădica pretențiunii chiar în secolul XV.¹³¹

Ruinele aceluși castel mai existau încă pe la 1720, când le-a vădut maiorul austriac Springfels, care ne spune următoarele :

«Lotrul este o apă iute. La revărsarea sa în Olt, se ved pitulate d'astînga, pe virful muntelui, remășițele unui vechiu castel, numit *Domnișor*. După spusa locuitorilor, a fost un castel de hoți.»¹³²

De aci două concluziuni :

1. Castelul contelui Konrad se afla nu departe de actualul sat Golo-treni, al căruia însuși numele, atât de bine românizat, dar necunoscut nicăiri așuri în nomenclatura topografică a României, nu este, în adevăr, alt ce-va decât *Göu-Lothor* (=sat de lângă Lotru), părechia medio-germană a maghiarului *Lothor-vár*;

(¹²⁸) *Indice topografico dell'principato di Valachia*, in *Del Chiaro, Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, Venezia, 1718, in-4.

(¹²⁹) *Teutsch u. Firnhaber, Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens*, Wien, 1857, in-8, p. 56.—cf. *ibid.* p. 83.

(¹³⁰) Cf. a mea *Istoria critică a Românilor*, ed. 2, t. 1, p. 22.

(¹³¹) *Schuler, Umriss und kritische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen*, t. 3, Hermannstadt, 1872, in-16, p. 37-8.

(¹³²) *Beschreibung der österreichischen Walachey*, in *Ungrisches Magazin*, t. 3 (1738), p. 183 : «... die Lotoira, ein schnelles und reissendes Wasser. Bei dessen Einfluss in den Alt, siehet man linker Hand in einem Winkel auf der Spitze des Gebirges Überbleibsel von einem alten Schlosse. Namens Domini Schor (Junger Herr). Nach dem Berichte der Einwohner ist es ein Raubschloss gewesen.»—La acesta Seyvert observă în notă : «Sollte ich wohl irren, wann ich dieses hier gedachte, vorgefallene Bergschloss darunter die Lotoira fliesset für das alte Lothorvár halte?» — Lotrul fiind mic și aparținînd întreg Olteniei, dela izvor pînă la gură, castelul lui Konrad n'a putut fi aiurî.

2. După cum memoria invasiunii cumane în Dolj a străbătut vécuri în persóna «crafului Ion», tradiționalul fundator al Craiovei, așa în Vilcea poporul român n'a uitat pe contele german Konrad din aceași epocă, fundatorul castelului celui hoțesc dela gura Lotrului, numindu-l *Domnișorul*, cuvînt întrebuințat în cronicile noastre tot-d'a-una în sens de «usurpator».¹³³

Tot atunci, éráși la 1233, apare pentru prima órá un Maghiar, Luca saú Leukus, cu titlul de «ban al Severinului».¹³⁴

Mai în urmă acest titlu a putú deveni în ierarchia Curții dela Buda un ce de tot fictiv, dându-se tradiționaluente câte unui favorit regesc, chiar când Ungurii nu stăpânaú în fapt nici un ptec în Oltenia; dar pe n t r u prima órá, ca temeiul al deprinderii curat nominale ulterioare, trebuia să fi fost o rațiune seriósă, o posesiune óre-care reală asupra unei părți din teritoriul oltén.

Asupra cărui părți anume?

Nu există óre vre-un indice?

Peste șapte ani, la 1240, vedem pe un al doilea Ban unguresc de Severin, numit Oslu.¹³⁵

Dela acesta ne-a remas nu numaó mențiune în diplome maghiare, dar încă — lucru mai semnificativ — suvenirî topografice în regiunea occidentală a Olteniei : în districtul Gorj valea *Oslea* și muntele *Oslea*, ambele la hotar, ér în Mehedinț doi munți *Oslea*, de asemenea la hotar, pe când nici un nume local analog nu ne întîmpină nicăiri în interiorul țerei și pe ațuri în restul României.

Ar fi important de a cerceta, dacă nu cum-va Mehedințenii și Gorjenii vor fi păstrat și ei vre-o legendă despre acel ban Oslu, după cum este aceea doljénă despre «craful Ion» și aceea vilcénă despre «Domnișorul».

Orî-cum ar fi, urmele cele topografice nedaú dreptul de a crede, că între 1230—1240 Ungurii vor fi isbutit să apuce vre-o fâșiă de pămînt din Gorj și din Mehedinț, botezând'o apoi, în speranța cotropirii ulterioare, cu pomposul epitet de «banat al Severinului».

(¹³³) *Letopis*, ed. Cogălnicénu I, t. I, p. 200, 201, 206 etc.

(¹³⁴) Fejér, *Cod. diplom. Hung.* t. 3, vol. 2, p. 348 : „Luca bano de Scurin et multis aliis regni nobilibus praesentibus”. — Cf. Pesty, *A Temesi bánsag*, Pest, 1868, tn-8, p. 10.

(¹³⁵) Fejér, t. 4, vol. 3, p. 552 : „Oslu bano de Zeurenó.”

Tóte aceste evenimente : la sud năvala Cumanilor, la nord năvala Saşilor, la apus năvala Maghiarilor, se ciocnesc asupra Olteniei în acelaşi interval de timp, ba am puté chiar dice că aprópe în acelaşi an 1233.

Unde să fi fost atunci Românii?

Negreşit că ei aú vėdút faţă 'n faţă şi pe craiul Ion, şi pe contele Konrad, şi pe banul Oslu, de vreme ce pe câte-şî-trei, mai mult saú mai puţin, nu i-aú dat uţării nici pînă astăzi; dar cestiunea este : în area epocă de sfăşiere a Olteniei, pe care vecinii o roseser pe la tóte mărşinile, în Dolj, în Vilcea, în Gorj, în Mehedinţ, — Românii de acolo avut'aú eí óre vre-o existenţă politică deosebită? vre-un Domn propriú al lor, nesupus nici Cumanilor, nici Saşilor, nici Ungurilor?

La 1240 se întimplă o a patra năvală : sosesc Mongolii, cari pînă atunci nu se atinseser încă de laturea olténă.¹³⁶

Cronicarul persian Fazel-ullah-Raşid, care a descris'o la începutul secolului XIII după fântine oficiale contimpurane din arşivul sultanului Mahmud-Gazan, ne spune că hanul mongolic Ordà intrănd în ţera Oltului, i-a eşit înainte *Basarab-ban* (Bazaran-bain), dar a fost bătut.¹³⁷

Aşa dară, în acele zile atât de fioróse, avėnd a se lupta fără clipă de repaos contra Saşilor, Cumanilor, Ungurilor şi Mongolilor în acelaşi timp, strimtoraţi din tóte direcţiunile şi perđend pretutindení, Românii din Oltenia n'aú fugit şi n'aú perit, ei aú stat neclintiţi sub Banul lor naţional din dinastia Basarabilor, pînă ce Cumanii s'aú tras peste Dunăre, Saşii peste Carpaţi, Mongolii spre Ungaria, Ungurii mai încolo de gróza Mongolilor, şi atunci—eşiţi din vizuinele munţilor şi reversaţi din noú pe câmpia, ca acele riuri pe cari din când în când arşiţa le uscă în cursul lor, dar nu póte să sece imbelşugata lor matcă — Oltenii s'aú apucat a povesti cu fost'aú-fost : ici despre craiul Ion, colé despre hoşul de «Domnişor», mai departe despre Oslea...

A fost o epocă teribilă, dar tocmai de aceia fecundă în tradiţiuni.

Periódele de nese sfăşiiări extreme, chiar când sînt puţin măgulitoare

(136) În Cumania propriú díşă, adecă în Moldova şi partea orientală a Ţerei-Romănesci, Mongolii aú fost străbătut deja de pe la 1221, sub hanul Djudji, cea-ce — direct saú indirect—a şi provocat retragerea craiului Ion în Oltenia, căci Djudji «*terras incredulorum destruxit, maxime Comanorum.*» Veđi G. Oppert, *Der Presbyter Johannes*, Berlin, 1870, in-8, p. 66.

(137) Veđi textul în a mea *Istoriă critică*, ed. 2, t. I, p. 68.—Cf. *Columna lui Traian*, 1877, p. 79.

pentru amorul propriu național, se întipăresc mai adinc în ținerea a-minte decât perioadele de cea mai strălucită glorie, dacă ea este câștigată pe căi normale, căci aceste din urmă sînt proză, ér popórelor le place numai poesia.

Nici o-datá Spania n'a fost mai nenorocită ca între anii 1070—1100, parte în puterea creștinilor, parte în a mahometanilor, partea cea creștină mai trunchiată în dece fărîme și partea cea mahometană de asemenea, creștinii gonind pe mahometani și pe alți creștini, mahometanii gonind pe creștini și pe alți mahometani, ér tronurile fiind respalata vicleniei saú chiar a fratricidului; și totuși tradițiunile poporane ale Spaniolilor se desfátéză anume în acea négră epocă : ciclul lui Cid-Campeador.

Într'o situaținne analogă se afla Serbia după mórtea marelui tzar Stefan Dușan, bucățită între o mulțime de voievođi rivali, dintre cari cel mai puternic era un perfid ucigaș : craul Vncășin, ér fiul acestuia — o uneltă de trădare în mâinile Turcilor : Marco-Craișorul; ei bine, este tocmai epoca cea favorită a tradițiunilor poporane serbe...

Noi sintem siguri din parte-ne, că dacă ar sci cine-va să gádile și să sgândărăscă memoria poporului oltén, ar mai scápăra din ea multe scînteii epice din prima jumătate a secolului XIII, în felul acelora despre craul Ion din Dolj, contele Konrad dela Lotru saú Ungurul Oslu; și această cu atât mai mult, cu cât—în tesă generală—Oltenia fiind aprópe tot-d'a-una scutită de invasiuni străine, ele o impresionaú ca o adevărată cataclismă.

§ 16.

N E D E Î A . .

După o legendă poporană, Craiova cea veche, negreșit înainte de secolul XV când a devenit capitală a Olteniei, clădindu-se cam tot pe atuncî și biserica cea «Bănescă», nu se află punctualmente acolo unde este astă-đi.

«La porțile orașului mergënd spre Jiú — ție d. Margot — se vede o mare baltă numită Craiovița. Tradițiunea pórtă, că orașul era zidit în vechime în acel loc, și că în urma unui mare cutremur de pămînt fu cufundat cu totul, innecat, și apele bălții îl cuprinséră».¹⁸⁸

(¹⁸⁸) Margot, op. cit. p. 52.

Cercetări în fundul bălții ar putea lesne să verifice această legendă.

E foarte probabil că pozițiunea primitivă a Craiovei va fi fost chiar lângă Jiū.

Cu toate acestea, legenda despre cufundarea orașului ni se pare a fi avut de 'ntăiū în vedere un alt punct teritorial, aplicându-se apoi către balta de lângă Craiova din cauza apropiării locului.

Toț în districtul Doljului, în plasa Bălții, se află o comună rurală numită Nedea, cărit d. Frunțescu îi acórdă peste 1000 de locuitori, aședată lângă o baltă ce-ī dīc de asemenea Nedea, care comunică cu Dunărea printr'un curs de apă numit și el Gīrla-Nedeilor.¹³⁹

În intréga Romăniă, fără a vorbi despre Banat sau Transilvania, nu se găsesce nici o altă localitate cu acest nume, și totuși în basmele poporane din Muntenia «cetatea Nedea» jócă un rol foarte caracteristic.

Așa, bună-óră, în basmul «Fiūl vīnătorului», cules de neobositul d. P. Ispirescu, noi citim :

«Împăratul érăși îl chemă și 'ī dīse :

«— Fiūle al vīnătorului, mi s'a spus de un óre-cine că tu te-ai fi lādat că «poți să aduci meșteri dela Nedea-cetate, să 'mī zidescă un palat, cum nu s'a mai vedut pīnă acum, cu ósele astea de fīdeș, și să 'l învālescī cu pieile de aspidă ce mī-ai adus.

«— Eū, pré-mārite împărate, respuse fiūl vīnătorului, nici că mī-a trecut «prin minte una ca acésta. Dar cu vrerea lui Dumneđeū cređ că voiū puté arāta «celor pāritóri, ce póte Românul când voesce și când are nādejde la cel de sus. «Māine îți voiū aduce respunsul.

«După ce află dela móșă-sa ce trebui să facă ca să împlīnescă porunca împăratéscă, se întórse a doua-đi la împăratul și dīse :

«— Pré-mārite împărate, ca să mă pot închina cu slujba ce mī-ai dat māria «ta, am trebuință de mila māriei tale.

«— Cere și vei avé, respuse împăratul.

«— Să 'mī dai, dīse fiūl vīnătorului, o sută de corābiī cu sare.

«— Să ți se împlīnescă cererea, respuse împăratul.

«— Luānd cele o sută de corābiī pline cu sare, fiūl vīnătorului plecā cu dīn-sele pre mare.

«După o călătóriă foarte lungă, ajunse la *Nedea-cetate*.

«Acésta cetate era vestitā pentru meșterii ei, carī învāțase meșteșugul dela đīnc, și nu putea nimenī să între acolo, etc.»¹⁴⁰

(¹³⁹) Frunțescu, op. cit. p. 310.

(¹⁴⁰) *Columna lui Traian*, 1876, p. 86—87.

Aşa dară pentru poporul din Muntenia «Nedeia-cetate» a ramas ca un ideal de oraş mare industrial, «vestit pentru meşterii sei».

Acastă celebritate a Nedeii nu se mărginesce însă în cercul strict al Terei-Romănesci, deşi pe alături cuvîntul a căpătat un înţeles ce-va mai general.

Ast-fel în Moldova, pe la jumătatea secolului XVII, se chiăma *nedeiă* o numeroasă adunare de omeni, după cum — în adevăr — sînt tóte oraşele comerciale.

Iată un pasagiū fórte precis din Pravila lui Vasile Lupul :

«МАН МАҢЕ СЪДАЛМЪ СЪ КІАМЪ, КЪНДЪ ВА СЪДЪИ НЕЦІНЕ ПРЕ АЛТЪАЪ .Ъ ВРЕ
«СНЬ ЛОК КА АЧЕЛА ДЕ ЧИНСТЕ, СЪДЕ ВОР ФИ МЪАЦИ ВАМЕННІ СТЪЗНИШИ, КЪМЪИ
«Ъ МИЖЛОКЪА ТЪРЪЗЪАШИ, СЪС ЛА ВРЕ Ш НЕ ДЪКЕ СЪС Ы КЪРТА ДОМНЪСКЪА СЪС
«ЛА ВРЪИ ПЪАЗНИКЪ». ¹⁴¹

Este invederat dară că 'n districtul Dolj, acolo unde se află astă-dî satul *Nedeia* cel de lingă balta *Nedeia* şi de lingă gîrла *Nedeilor*, ba şi pe alături ori-unde s'ar mai nemeri vre-o localitate romănescă cu acelaşi nume, trebuia să fi existat óre-când un important centru comercial, ceea-ce se justifică în cazul de faţă prin poziţiunea locului tocmai la o trecătoare a Dunării.

Ce se va fi făcut cu el? Cum óre şi când anume va fi perit? Nu se şcie.

Tradiţiunea poporană despre cufundarea unui oraş în baltă, fie ea întemeiată pe o catastrofă adevărată ori numai pe un ce metaforic, strămutată apoi la capitala Olteniei, unde ea nu are nici o raţiune de a fi, s'ar potrivi de minune cu «Nedeia-cetate».

Istoria despărutului oraş doljén Nedeia, care ar fi fórte interesantă prin sine însăşi şi ar merita de a fi cercetată, póte să nu fie fără legătură cu originile Craiovei.

Cine şcie, dacă nu cum-va pînă şi crescerea acesteia a fost datorită în parte, după cum se întîmplă mai tot-d'a-una, căderii unei apropiate rivale!

Ori-cum, fundată în prima jumătate a secolului XIII de către un rege al Cumanilor, Craiova ne apare, peste vr'o sută de ani după aceea, deja ca un oraş de o însemnătate óre-care.

(¹⁴¹) Carte romănescă de învăţătură, Iaşi, 1646, f. 127.

§ 17.

CRAIOVA ÎN MÂNILE SERBILOR.

Prinul Domn Român, care jucase un rol europén, a fost Alexandru Basarab, bun organisator, bun diplomat și bun oștén.

El găsisese țera trunchiată între o mulțime de boieri mari, un fel de domnișori feudali, vasali ai sei,¹⁴² însă vasali neliniștiți, ale cărora puteri împărțite impedeau întărirea Statului; și a reușit a introduce monarchia în locul aceluia regim de cârpelă.

În corespondință cu Roma¹⁴³ și cu Bizanțul tot-o-dată, Alexandru Basarab avea o nevestă catolică, dar mănținea în țără ortodoxia, singura legătură ce ne unia cu popóarele trans-danubiane, înființând cu acest scop două scaune metropolitane, fie-care pentru câte o lature a Oltului.¹⁴⁴

Patriarcul constantinopolitan îl numia: «*pré-bine-născutul marele voevod și Domn a totă Țera-Románescă.*»¹⁴⁵

Amenințat de regele maghiar Carol-Robert, care domnea în același timp pe ambele țărmuri ale Adriaticei cu un picior la Neapole și cu altul la Buda, Alexandru Basarab l'a strivit în bătăia la anul 1330, astfel după cum nici-o-dată n'a mai fost bătută Unguria.¹⁴⁶

În acea catastrofă, «*strages maxima*» — reproducem propriile cuvinte ale cronicelor maghiare — vitejii Unguri, «*prinși ca pescii în mreje*» («*sicut pisces in gurgustio vel in reti comprehensi*»), cădeau ca niște mușce («*ce cadebant in circuitu quasi muscae*»).¹⁴⁷

(142) Acești domnișori, «*principes*» și «*voyvodae*», având în frunte pe «*nobilem virum Alexandrum Bassaratum*», sînt enumerați într'o bulă a papei Clemente VI din 1345, în *Theiner, Vetera monumenta Hungariae, Romae, 1859, t. 1, p. 691.*

(143) Veđi ibid. p. 513, bulă a papei Ión XXII din 1327: «*dilecto filio nobili viro Bazarab Woyvode Transalpino*».

(144) Голубинский, *Исторія церквей болгарской, сербской и румынской*, Москва, 1871, p. 350—52, nude indică fântînele.

(145) Miklosich-Müller, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani, Vindobonae, 1860, t. 1, p. 383—88.*

(146) E cîndat că în toate manualurile noastre de istorie această victorie se atribuie unui *Michail-vodă Basarab*. Nici un personaj cu acest nume n'a domnit la Români nu numai la 1330, dar nici măcar în întregul interval dintre 1300—1400. Înainte de Michail Vitézul, unicul Michail-vodă în Muntenia fusese no fiu al lui Mircea-cel-Mare la 1418, dela care există un crisov original în Archivele Statului și dela care d. Dim. Sturdza a descoperit de curînd o monetă. Veđi *Columna lui Traian*, 1877, p. 556—7.

(147) Katona, *Historia critica Hungariae, t. 8, p. 635—42.* — *Chronicon Budense, Budae, 1838, p. 246—50.*

Murind egele Carol-Robert, fiul seü Ludovic s'a împăcat cu Alexandru Basarab, întăluindu-se amîndoi în Transilvania.¹⁴⁸

Domnul român sciea însă foarte bine, cât de şubredă va fi pentru dînsul amicia Ungariei, căptuşită cu dorul de stăpînire; pe de altă parte, Moldova era ocupată încă într'o mare parte de resturi de Cumani, contra cărora trebuia să se lupte, ér Turcii, trecuţi tocmai atunci în Europa, în-sufiañ deja de departe spaţimă şi grijă pînă la Carpaţi.

Faţă cu aceste nēmuri turanice, mai ales Ungurî şi Turci, cari îngroziañ de o potrivă pe Român, pe Serbi şi pe Bulgari, Alexandru Basarab concepe ideia unei strînse alianţe cu coreligionarii Slavi de peste Dunăre.

El avea trei fiice : pe una o dă după Uroş, fiul împăratului serbesc Stefan Duşan;¹⁴⁹ pe o altă după Straşinir, împăratul bulgar dela Vidin;¹⁵⁰ pe o a treia după Vucaşin, atunci principe feudal în Macedonia, mai în urmă rege al Serbiei,¹⁵¹ tatăl aceluï vestit Marco-Craişorul, despre care noi vom mai vorbi mai jos şi care, nepot de fică al lui Alexandru Basarab, a fost Român după mămă.

În cazul de faţă, ne preocupă numai una din aceste trei căsătorie.

Doă cronice serbesce presintă un deosebit interes : una, intitulată Родољосіе сербских цареи (genealogia regilor Serbiei), compilată în secolul XVI, prin urmare destul de veche prin ea însăşi, ér cu atât mai mult prin isvörelle sale; cea-l'altă, cunoscută sub numele de Дјетропис Трношки (cronica dela mănăstirea Trñoşa), deşi conservată în manuscrise abia din secolul trecut, totuşi foarte remarcabilă prin utilizarea unor fântine istorice vechi, actualmente perdute.¹⁵²

(¹⁴⁸) Thurocz, ap. Schwandtner, I, p. 174 : «quidam Princeps seu Baro potentissimus, Alexander, Waivoda Transalpinus, ditioni ejusdem subjectus, qui tempore quodam Caroli Regis, patris sui, a via fidelitatis divertendo, rebellaverat, et per multa tempora in rebellione permanserat etc.»

(¹⁴⁹) Veđi cronica serbă în Гласник друштва србске словесности, t. 5. (1853), p. 67 : «Басараба дъщерь обручилъ за сына своего младаго Уроша.»

(¹⁵⁰) Despre acésta vorbesc bula papală din 1370 către văduva «Alexandri Weyda in Vlachia», în care şice : «Imperatricem Bulgariae illustrem natam tuam ..» Cf. Engel, *Gesch. d. Bulgarey*, p. 458

(¹⁵¹) În aceiaşi bullă : «alteram natam, videlicet Anchan Reginam Serviae illustrem.» Bulla fiind din 1370, este învederat vorba despre Vucaşin, care domniş între 1367—1371.

(¹⁵²) Cf. Jagić, *Historija književnosti naroda srbskoga*, Zagreb, 1867, t. I, p. 194 : „Piscu bijahu za cielo pri ruci takovi stariji izvori o kojih mi danas ništa neznamo.“

În această din urmă se dice că țarul serbesc Stefan Dușan, cel mai teribil cuceritor din căți au fost vre-o dată din némul slav, «avusesse un război cu Țera-Românească și a și apucat dela ea o bucată de pământ, pe care însă a înapoiat-o la încheierea păcii, când s'a logodit fiica lui Basarab cu fiul seii ținărul Uroș.»

Iată chiar textul :

«И ВОЕВАЛЪ НА УГРОВАЛХЮ И УТ НИХЪ ВЪЛАЪ НЕКАА МѢСТА, УБАЧЕ ПОТОМЪ ВОЗВРАТИЛЪ НА МИРЪ, ЕГДА БАСАРАБА ДЪЩЕРЪ УБЕРСЧИЛЪ ЗА СИНА СВОЕГЪ МАЛАГО УРОША».¹⁵³

Căsătoria lui Uroș cu fiica lui Alexandru Basarab fiind de-mult cunoscută, singurul fapt nou, pe care ni'l procură acest text, este războiul între Serbi și Români, însoțit de cucerirea de către cei de'ntăiu a unei părți din Țera Românească, dar urmat de restituirea celor cucerite la încheierea păcii.

Cea-l'altă cronică serbescă, confundând pe ținărul Uroș, fiul lui Stefan Dușan, cu bătrînul Uroș, tatăl acestuia, dice că regele serbesc «căsătorindu-se cu fiica Domnului românesc Basarab, a primit în dar drept zestre Craiova cu întregul litoral dunnăren dela Olt pînă la munții Banațului.»

Iată érași textul :

«...СЪЕ СЪПРЪГЪ ВТОРЪЮ, ДАЦИ БАСАРАБЕ ВОЕВОДЕ ВЛАХО-ЗАПЛАНИНСКАГЪ, И БАСАРАБА ВОЕВОДА ДАРОВА ДЪЩЕРИ СВОЕИ И ЗЕТЪ СТЕФАНЪ КРАЛЮ ДЕЧАНСКОМЪ ЧАСТЬ ДЕРЖАВЕ СВОЕА, КАРВАЛШКЪ КРАЛѢВО И ГРАДЪ СЕИ УДЪ ТЕКШУАГЪ ДУНАВА ДО УАТЪ И ДО ПЛАНИНСКІА ГОРИ.»¹⁵⁴

Este évident că ambele cronice au în vedere același fapt, deși relațiile lor, înate din fântine diverse, nu se pré-impacă una cu alta.

Confruntându-le și concordându-le, rezultă că Stefan Dușan șa fi făcut o invasiune în Oltenia, a înapoiat cu repedițiune și a reușit de a cuprinde Craiova; peste puțin însă a fost gonit de către Alexandru Basarab, urmând apoi o reconciliațiune între Serbi și Munteni, întărită printr'o căsătoria.

În adevăr, dacă războiul ar fi fost norocos pentru Serbi pînă la sfîrșit, înapoierea celor cucerite ar fi absurdă, căci ar avé aerul de a se fi făcut numai și numai pentru ochii cei frumoiși ai domniței române, ceea-ce nu se întimplă în diplomația nici chiar la popórele cele mai primitive.

(¹⁵³) Гласник српског ученог друштва, т. 5, р. 66—7.

(¹⁵⁴) Ibid., т. 21, р. 245.

Invingătorii la început, Serbii au fost bătută la urmă; continuarea războiului însă ar fi slăbit pe ambii adversari, a căroră vitejie era mai la locul ei contra celor-l'alți dușmani de pe'npregătur, ér mai ales a Ungurilor, urii de o potrivă lui Alexandru Basarab și lui Stefan Dușan; iată în ce mod lupta, petrecută cu peripeție onorabile pentru ambele părți, s'a terminat printr'o înecare.

Rolul Craiovei în această împregătură arată, că ea nu mai era un orașel fără însemnătate.

§ 18.

MIRCEA CEL MARE LINGĂ CRAIOVA.

Înainte de 1400 — epoca peste care nu vom trece în studii de față — Craiova mai apare încă o dată pe scena istoriei.

Pe la finele secolului XIV Turcii au cucerit Vidinul, începând a năvăli în Oltenia.¹⁵⁵

Una din acele invasiuni, abia atinsă — ba încă necorect — în celelalte fântine istorice, a fost înregistrată cu stăruință aproape în toate cronicile serbesce și trăese până astăzi în literatură poporană a vecinilor noștri de peste Dunăre, căci în crâncena bătălie urmată atunci între Turci și Români a perit tocmai eroul cel mai favorit al Slăvilor meridionali: celebrul Marco-Craioșorul.

A fost așa numita bătălie de la Rovine, pe care istoricii o mută generalmente la Ialomița, unde marele Mircea avusese în adevăr o luptă contra Turcilor, însă cu totul alta.

Rovinele în chestiune — cuvântul înseamnă pur și simplu «locuri bătătoase»¹⁵⁶ — se află lingă Craiova.

Mauro Orbini, traducând cele mai vechi cronicile serbesce, dice :

«Marco, chiamato da alcuni Craglievich, essendo andato con Pasate I Imperatore Turco contra Mirce Principe di Valachia, et azzuffatosi nella battaglia appresso Chralievo, città di Valachia, fu rotti, et fuggendo

(¹⁵⁵) Lennclavius, *Historiæ musulmanæ Turcorum de monumentis ipsorum excerptæ*, Francofurti, 1591, p. 315, anno 1390 : „Ferises etiam begus, non contentus occupasse Vidinam, cum iis militibus, quos Vidynæ secum habebat, transiisse Danubio in Valachiam, excurrit et amplissima cum præda reversus fuit.“

(¹⁵⁶) Molnar, *Wörterbuchlein deutsch und wallachisches*, Hermannstadt, 1822, p. 131 „rovină, norolu, Sumpf.“

in una selva, fu ivi colto nella gola da una frezza, che tirò un Valaco, «credeudo ch 'egli fusse nna fiera.»

Adecă :

«Marco, numit de unii Craișorul, mergând cu sultanul Baiezid I contra «Domnului Țerei-Romănesci Mircea și înălțându-se o bătăiă lângă orașul românesc Craiova, a fost bătut și, fugând într'o pădure, a perit acolo săgetat la git de cătră un Român, care 'l luase drept fiară.»¹⁵⁷

Și mai explicită este o altă cronică serbă, anterioară secolului XVII, pe care o consultase Luccari.

Ea țice :

«Paisit torođ in Europa, ripassò il Danubio alla città di Sieverino, opera di Severo Imperadore, et fece giornata campale con Rè Mircea, «sotto la città di Chraglievo, e vi fu mezo rotto. Marco Chraglievich, figliuolo di Vucascin Margnavcich, ch' haveva seguitato il Turco, fu morto «à caso da Ratko Valaco...»

Adecă :

«Baiezid s'a întors in Europa, a trecut Dunărea lângă orașul Severin, opera împăratului Sever, și a dat bătăiă regelui Mircea su p t o r a ș u l Craiova, unde însă a fost frint. Marco-Craișorul, fiul lui Vucașin «Marniavcici, fiindcă el însoția pe Turci, a fost ucis acolo de Românul Ratco...»¹⁵⁸

Aci dară se menționează pînă și numele aceluși vitez Român, din mâna căruia a cădut mort în luptă cel mai faimos eroi al Slavilor de peste Dunăre.

Românul Ratco, «Ratko Valaco», ne-ar rămâne altfel cu totul necunoscut, căci în crisoșele marelui Mircea el nu figurează nicăiri.

O a treia cronică serbă, ajunsă pînă la noi într'o copii din secolul XVII, dar redactată pe la 1554, vorbind despre aceeași bătăiă, precizează anul și numește localitatea «Rovine» :

«Въ лѣто 739 (6093 = 1395) рѣки Мирчета воерода в ашкы цара «Памзита на Ровинахъ, и погызе Марко крачкеник и Костадинъ и Драгашъ.»

(¹⁵⁷) Mauro Orbini, *Il regno degli Slavi*, Pesaro, 1601, p. 279.

(¹⁵⁸) Luccari, *Ristretti di Ragusa*, Venetia, 1605, p. 72.

Adecă :

«In anul 1395 Domnul românesc Mircea a învins pe sultauul Baiezid
«la Rovine, și au perit acolo Marco-Crăișorul și Constantin și Dragaș. ¹⁵⁹

Cine au fost «Constantin și Dragaș», o vom vedé îndată.

Acuma revenim numai la Crăișorul Marco.

Ca fiu al regelui Vucașin din fiica lui Alexandru Basarab, după cum
am vedut mai sus, el era vir bun cu Mircea cel Mare, căci tatăl acestuia
și mama lui Marco fuseseră frate și soră.

Cu toate acestea tradițiunea poporană serbă ne asigură, că însuși Mircea
a ucis pe Marco : «lovindu'l cu o săgétă de argint în gură». ¹⁶⁰

În cântecele epice serbe locul morții lui Marco se chiamă pînă astăzi
«șesul cel larg dela *Urvina* : широка равнина Урвина». ¹⁶¹

Frații Constantiu și Dragaș, menționați alături cu Marco între victi-
mele brațului român în bătălia de lângă Craiova, erau și ei din familia
princiară serbescă. ¹⁶²

Grația lor, noi putem liniuri nu numai luna, dar pînă și ziua, în care
s'a întimplat acea superbă isbîndă, căci într'un vechiu tipic al mănăstirii
serbesei Chilandar din Sântul-Munte este inseris :

«Мѣсеца маѣа. зѣ. днь прѣстави се Костандѣнь [и] Драгашь.

Adecă :

«In 17 zile ale lunei lui maiu au reposat Constantin și Dragaș.» ¹⁶³

(¹⁵⁹) Гласник дрштва српске словесности, t. XI (1859), p. 149. — Se pare că
acéstă cronică serbă anume fusese cunoscută cronicarului român publicat în *Magazin isto-
ric*, t. I. Fiindcă Serbul nu dice că „Rovine“ au fost lângă Craiova și că cei trei principii, Mar-
co, Constantin și Dragaș, s'au luptat contra lui Mircea, cronicarul nostru a futors lucrurile
pe dos, dicend astfel (p. 95) : „Un istoric scrie că un resboiu ce a avut Mircea-vodă a fost la
„Rovine. Unde vor fi Rovinele, nu le spune. Și a avut a j u t o r Mircea-vodă pre Marco Cra-
„levici și pre Constantin și pre Dragoș“ !!

(¹⁶⁰) Караџић. Српске народне пјесме, t. 2, Viena, 1845, p. 439 sqq. — Cf. infra.

(¹⁶¹) Чојковитј, Пјеванија черногорска, Leipzig, 1837, p. 231. Cf. Караџић,
Живот и обичаји народа српскога, Viena, 1867, p. 241.

(¹⁶²) Cf. Гласник; t. 12 (1860), p. 446—9.

(¹⁶³) Miklosich, *Monumenta Serbica*, Viennae, 1858, p. 227. Este cîndat că Miklosich n'a
observat lipsa conjuncțiunii и între Костандѣнь și Драгашь, căci tocmai într'o altă
inscripțiune, pe care o publică el pe aceiași pagină, este foarte limpede : Деспотъ Драгашь
и господинь Костандѣнь».

Prin nrmare, ilustra victoria dela Rovine, a cărui strălucire se revêrșă asupra Craiovei, avusese loc anume la 17 maiu 1395.

Ne oprim aci, căci nu voim a trece peste sfera propriu ȃisă a «Origini-
nilor Craiovei».

Fundată pe la 1220—30 de cătră un puternic cap al Cumanilor în trecerea acestora prin Oltenia, o trecere al cărui itinerar îl vor conserva pentru tot-d'a-una cele doă «vaduri ale Cumanilor», unul la Olt și cel-l'alt la Dunăre, Craiova pe la 1350, deja oraș însemnat, ajunge de a fi un obiect de cêrtă între resboinicul împărat serbesc Stefan Dușan și nu mai puțin resboinicul vodă român Alexandru Basarab, ér la 1395 a fost mar-tură a uneia din cele mai splendide victorie ale marelui Mircea.

Trebuia să mai trecă însă aprôpe un secol pînă ce, sub primul Ban «Craiovesc» Barbu Basarab, creațiunea Craifului Ión să devină capitală a Olteniei în locul îmbătrănitului Severin.

Terminând, nu pot a nu atinge o cestiune cam asemenată cu aceia prin care am început studiul de față.

Am veđut că fundațiunea Craiovei de cătră nemuritorul împărat româno-bulgar Ionițiu, ori-cât de măgulitoare ar fi ea pentru noi, este o pură fabulă.

Cu atât și mai mult însă nu pôte fi decât o pură fabulă încercarea u-nor archeologi de a identifica cu ori-ce preț Craiova cu câte un nume geografic din anticitate.

Fără a mai vorbi despre cei vechi, căroră li se scusă pînă la un punct lipsa de metodă sciințifică, vedem pînă și pe d. profesor Gooss, în lu-crarea cea mai nouă asupra Daciei lui Traian, aședând pe locul Craiovei orașul Pelendova de pe Tabla Peutingeriană,¹⁶⁴ negreșit cu același drept cu care altă dată Mannert căuta acolo orașul Drubetis de pe același Ta-blă saă Δροφγγίς din Ptolemeu, pe care éraš și cu același drept Katan-esich îl muta la satul Drivița!¹⁶⁵

Tôte acestea pot fi ori-ce, numai istoriă nu sint.

Nonă prin trecutul seú și născută anume în epoca cea mai furtunosă

(¹⁶⁴) Gooss, *Studien zur Geographie und Geschichte des Trajanischen Daciens*, Hermanstadt, 1874, mapa.

(¹⁶⁵) Forbiger, *Handb. d. alten Geographie*, t. 3, p. 1109, nota 74.

din istoria Românilor, când fel de fel de némrî străine năbușiată de pretendenți asupra Olteniei, Craiova — jună încă — are de 'nainte 'i un viitor cu atât mai lung, în cursul căruia tunurile dela Calafat, ca și acelea ce s'ar mai pute așeza pe alături, nu vor îngădii o a doua edițiune a Ungurului Oslu, a Mongolului Ordă sau a Sasului Konrad, ba nici chiar a simpaticului păgân «Craiu-Ion» al Cumanilor.

E R R A T A

<i>Pagina :</i>	<i>Rând :</i>	<i>Tipărit :</i>	<i>Citesc :</i>
12	12	data	dată
21	11	Caliman	Asén II

INDICELE

SCRIERILOR CONSULTAIE :

<i>Pagina</i>	<i>Pagina</i>
Abel-Rémusat. 44.	Leunclavius. 57
Albericus 11—14, 21, 22, 27, 37.	Lubbock. 39.
Alexandri. 33	Luccari. 58.
Anonymus Belae. 37.	Maior P. 29.
Archiv Bucuresci, MS. 16. 33. 41.	Margot 3 51.
Bălcescu. 10.	Matković. 31.
Blau. 46.	Mauro Orbini 58.
Bogišić 34.	Mencken. 11.
Böhm. 9.	Miklosich. 4. 6. 54. 59.
Boliac. 2.	Molnar. 57.
Bouquet. 11.	Müller Max. 24.
Castrén. 32.	Odobescu. 41.
Choniates. 37.	Ohsson. 46. 50.
Chronicon Budense. 54.	Olofsen 40
Cinnamus 31.	Oppert. G. 50.
Čojković. 59.	Papiu. 20.
De la Bastie. 25.	Pappazoglu. 2.
Del Chiaro. 48.	Passow. 33.
Du Cange. 21. 22. 27. 37. 38.	Paul of Aleppo. 5.
Dugonics. 30.	Pesty. 49.
Eugel. 55.	Pictet Ad. 44. 45.
Fabricius. 11.	Plath. 44
Fejér. 6. 12. 31. 49.	Podhradczky. 37.
Forbiger. 47. 60.	Rakovsky. 4.
Fotino. 1.	Rawlinson. 45.
Fruñescu. 3. 15. 52.	Rösler. 31.
Glasnik srb. društva. 55. 56. 59.	Rybnikow. 34.
Golubinski. 54.	Sabinu. 29.
Gooss. 60.	Sanders. 34.
Grabowski. 42.	Schuler. 48.
Grimm Jac. 38.	Seyvert. 48.
Hahn. 35.	Şincai. 29.
Hermannstädter Archiv MS. 6.	Sommer. 35.
Herodotus. 45.	Springfels. 48.
Ispirescu. 13. 52.	Strahlenberg. 45.
Jagić. 55.	Stritter. 21. 46.
Joinville. 27.	Sturza Dim. 54.
Journal Asiatique. 45.	Suhm. 29.
Kantemir. 4. 29. 31.	Sulzer. 47.
Karamzin. 42.	Teulet. 24.
Karagić. 59.	Teutsch-Firnhaber. 48.
Katona. 54.	Theiner. 12. 13. 54.
Klaproth. 30 31. 42.	Thunmann. 30.
Köleseri. 47.	Thurocz. 55.
Lagarde comte. 35	Tincu-Velea. 8. 9.
Lagarde (Bötticher). 35.	Tunuslii. 2. 47.
Laurian. 7.	Tylor. 45.
Leger L. 41.	Tyszkiewicz. 39.
Lelewel. 20. 38. 42. 46.	Ubicini. 3.
Lemoine. 25.	Ureche cronicar. 19. 49.
Lenormand Fr 29.	Vasile Lupul. 53.
	Venelin. 6. 19.

